

KASVATUS

KASVATUSTEADUSLIK AJAKIRI
EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 2

6. AASTAKÄIK. — VEEBRUAR 1924

LOOMING

EESTI KIRJANIKKUDE LIIDU AJAKIRI

TEINE AASTAKÄIK

Loomingu eesmärgiks on Eesti kirjanduslikku elu igakülgselt peegeldada, avaldades nii ilukirjanduslikke töid kui artikleid, ülevaateid ja arvustusi. Selle kõrval on „Loomingu“ ülesandeks Eesti publikumi väljamaa kirjandusliku eluga järjekindlalt tutvustada, tuues nii oma- kui väljamaa kaastöölise poolt vastavaid artikleid ja informatsiooni. Ühtlasi kuulub „Loomingu“ eeskavasse ka kõigi teiste kunsti- ja kultuurialade valgustamine sellekohaste kaastöölise poolt.

Loomingu kaastöölised olgu nimetat järgmised kirjanikud, kunstnikud ja teadlased: Joh. Aavik, Juhan Aavik, H. Adamson, A. Adson, A. Alle, N. Andresen, R. P. Cowl (Inglise), V. Damberg (Läti), E. Enäjärvi (Soome), A. Gailit, J. Galsworthy (Inglise), J. Genss, O. Grautoff (Saksa), J. Faragó (Ungari), A. Frankovsky, M. Haavio (Soome), K. A. Hindrey, R. af Hällström (Soome), A. Jürgenstein, U. Kailas (Soome), A. Kallas, R. Kangro-Pool, F. Kirsa (Leedu), A. Kitzberg, A. Kivikas, H. Kruus, J. Kärner, E. Laaman, J. Lattik, B. Linde, J. Lintrop, G. E. Luiga, O. Luts, M. Metsanurk, V. Mettus, J. Mändmets, L. Neuman, M. Pukits, H. Raudsepp, E. Raudsepp, R. Reimann, V. Ridala, R. Roht, P. Rozit (Läti), K. Rumor, J. Semper, R. Soar, J. Sudrabkain (Läti), G. Suits, R. Suta (Läti), K. E. Sööt, A. Svabe (Läti), A. Tammann, A. H. Tammsaare, A. Tassa, A. Tiittanen (Soome), F. Tuglas, J. Tumas (Leedu), M. Under, A. Vabbe, J. Vahtra, P. Vallak, S. Vardi, H. Visnapuu, E. Visnapuu, E. Vilde, M. Zeller (Saksa) j. t.

Loomingu väljaandjaks on Eesti Kirjanikkude Liit; ajakirja juhib toimkond, millesse kuuluvad: A. Alle, E. Hubel, G. Suits, F. Tuglas ja M. Under; vastutavaks ja tegevaks toimetajaks on F. Tuglas.

Loomingust ilmub käesoleval aastal kümme numbrit. Tellimishind aastas 900 ja pooles aastas 450 mk.; üksik nr. 100 mk. Toimetuse ja talituse adr.: Tartu, Noor-Eesti Kirjastus, Ajakiri „Looming“.

Loomingu esimest aastakäiku on veel saadaval. Aastakäigu hind 720 mk., üksik nr. 100 mk.

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 2.

Veebruar 1924.

6. aastakäik.

Sisu: Kirjanduse õppimisest algkoolis — R. Reimann. Ajaloo õpetajate I. üleriiklik kongress (järg). Rahvateaduslik element ajaloo õpetamisel — Dr. Manninen. Eesti suurima algkoolimaja avanise puhul — E. Martinson. Rahva vabaharidustöö — H. Anso. Kas alkoholi vabamüük — Jul. Elango. Organisationsioonide teated. Kroonika. Kasvatuse lugejaile.

Kirjanduse õppimisest algkoolis*).

R. Reimann.

1. Sihid.

Uuim aeg saab kasvatussihiks *isikusearendamise*. Kujuneva isiku mõistuse- tunde- ja tahtealu määrab eestkätt *intuitiivne tuntus*, mis on reaalsuse vahenditu kogemine. „Intuitsioon on intellektuaalne sissetundmine ehk sümpaatia, millega meie tungime asja sisse, et sulada ühte sellega, mis sääl on aimelist ja avaldamatut.“ (Bergson). Ükski idee ei saa aktiivseks, juhtivaks teguriks isiku karakteris, vaid jääb abstraktse sõnalise kujutluse astmele, kui ta ei oma emotsionaalset värvingut, ei saa lihaks. Idee ilma emotsioonita on leek, mis valgustab, ent ei soenda. Ta vast näitabki sihi, kuid võib anda ainult nõrga tõukekese. Sellepärast käibki läbi niipalju ideid, meie mõistusest jätmata sinna sügavamaid jälgi; nad on nagu juhuslikud möödaminijad, keda meie ei peata. Et ideid saadaksid emotsionaalsed elamused, vaja emotsiooniobjekt, mis

võib olla kas reaalne ese või reprodutseerit kujutlus, kusjuures viimane omagu küllane selgus, elavus ja tugevus.

Sellepärast ongi pedagoogiline ülesanne arendada õpilase kujutlusevõimet ja üldse tema *intuitiivset*, kujulist *mõtlemist*. Sõnad saavad reaalsuseks, lihaks intuitsiooni kaudu. Mida intuitiivsem on mõtlemine, seda põhjalikum ja toimivam ta on. Andes kujutelule suure vabaduse, sulatame poeesia hinge elu hingega ja kahekordistame töövahendid, selleasemel et töötada ainult oma olendi ühe poolega. Üldse inimese vaimse isiku arenguks on tähtis kasvatada temas enam intuitiivset kui abstraktset mõtlemist. Esimese saavutame kooliõppuses kirjanduseõppimisega. *Nii omab kirjanduseõppimine pedagoogilise väärtuse kui intuitiivse mõtlemise arendamisvahend.*

Selle pääsihi kaasas saavutetakse teised kirjanduseõpetamise sihid. Kirjanduseõppimisel *täienduvad* üldse *mõtlemismetoodid*. Poet omas loomistöös on käinud induktsiooniteed, ja lugeja kordab õppimisel sama protsessi. Sei-

*) Autori kirjaviis muutmata.

rand teose kangelaste karaktriavaldusi, loome neist omas kujutelus tervikulise kuju ning harjutame mõistust *induktsoonimetoodis*.

Deduktsoonimetoodil on samuti tähtis koht kirjandusliste teoste käsitelus. Näit. Koidula „Säärase mulgi“ käsitelu eel võime anda õpilasile selgitusi rumalusest ja elavast mõistusest ning haridusest.

Edesi kirjanduseliste teoste õppimine *arendab mõistuse analüüsvõimet*. Tervikuline kunstikuju allub analüüsile, jaotusele, kui õpilased näit. määravad E. Vilde „Külmale maale“ päätegelase suhteid kodustele, ümbrusele, varas-tele j. n. e.

Pääle intellektuaalse arendamise omab kirjanduseõpetus suure väärtuse *emotsionaalses hariduses*: esteetiliste, eetiliste ja nationaalsete tunnete kasvatustegurina.

Kirjanduseõpetuse *esteetiline siht seisab fantaasia- ja tundeäärtuste andmises õpilasele*, et avada õpilase hing ilusale ja ülevale. Esteetilises käsitelus peame juhtima õpilase seesmisele kirjaniku fantaasia- ja tundetöö kordamisele. Õpilases ärkab elule tundetonit elamus, mis tungib väljendusele ja elab seesmiselt kaasa kunstilise esituse vormi. Kirjanduselise teose esteetiline mõju on õpilase arengu tingit. Mida kõrgem ta areng, seda rohkem ta võib koguda esteetilisi emotsioone. Sellepärast algkooli vanemate klasside õpilased tajuvad Kreutzvaldi, Koidula, Liiva, Vilde teoste esteetilisi väärtusi ainult siis, kui on saanud küllaldase ettevalmistuse nooremais klassis. Kuid üksiku kirjanduselise teose kui ka kogu rühma esteetiline mõju õpilasile ei allu niisugusele alalisele, kindlale arvestusele kui õpilaste intellektuaalse arenemise aste, mille õpetaja võib määrata alati enam-vähem täpselt. Siiski mõnesuguse kujutluse õpilaste esteetilisest arengust võivad anda näit. õpilaste iseseisvad teostes ilusate palade leiud ja nende põhjendused, vastused üksikute teose kujude selgusest, elavusest j. n. e. Ka ilmekas lugemine näitab kirjanduselise teose esteetilist mõistmist.

Edesi omab kirjanduseõpetus suure tähtsuse *eetilises kasvatuses*. Siin tuleb

eritada kirjanduseõpetuses kaks teed: 1) *kitsas-õpetlik* ja 3) *üldine eetiline mõju*. Mõni pedagoog hindab kirjanduseõpetuse eetilist tähtsust esimeselt lähtekohalt, s. o. kirjanduselised teosed sisaldagu moraalseid formeleid ja ideid, millega vahenditult mõjuda õpilasile, neid õpetades ja manitsedes. Kuid tõsine kunstikirjandus omab harva moraalseid tendentse sel kujul. Näit. on otsekohe väljendat moraalseid ideid Pärna, Jannseni, Bornhöhe ajaviite novellides, kuid mingisugust formuleerit moraale pole viind läbi Vilde, Juhan Liiva, Tuglase j. t. kunstilistes jutustustes.

Ent kunstiteoste enamikul ei ole kitsas-õpetlik mõju, vaid laialine *üld-eetiline tähtsus*. Viimane saab alguskeele enda eetilises väärtuses. Kirjanduseline looming tekkis keele evolutsiooni jõul; loomingu areng asub keele evolutsiooni piirides. Kunsti kaudu laiendame ühiskonnaidee kõigile olevustele, reaalsele kui ka fantaasialoodutele. Kunstiemotsioon on tingimata sotsiaalne. Kunst laiendab individuaalset elu, ühistades laiema ilma eluga, tõstab indiviidi üle isikliku elu, et panna ta elama kogumis, universis.

Teosis leiab õpilane endale uue ilma; mitte välise ja võõra omale hinge, vaid juba teise hinge ümbertöötet ja assimileerit. Kirjandus seob meid sümpaatiatundega kogu inimsoo eluga ta tervikus, teeb meie tundmused üldiseks varanduseks ja paneb meid teadma, et miski inimlik pole võõras meile. Tekkinud inimeste tegude hindamisel, avaldavad kõlblised tunded kahes erivormis: me hindame võõraid tegusid või teeme hindamisobjektiks oma tegevuse. Teiste tunde-, meeoleu- ja püüde-kujud, mille õpilased leiavad kirjanduslistes teostes, parandavad, tervendavad nende oma emotsionaalse elu liiga subjektiivset hinnangut. On üldine nähtus, et inimesed peavad tähtsaks omi tundmusi, kuid teise omi hindavad väärituiks. Kirjandus võib toimida vastu niisugustele kujutlustele ja sisendada terved mõisted teiste isikute tundmuste õiglustest ja sest, et iga isiku elu omab iseseisva väärtuse.

Viimaks omab kirjanduseõpetamine *natsionaalis-patriootilise* tähtsuse, mis

samuti ei seisa kirjanduseliste teoste natsionaalsete ja patriootiliste ideede vahenditus jutlustamises, nagu kirjanduse eetiline mõju ei ripu teoseis sisalduvaist moraalseist formeleist. Natsionaliteet on psükoogiline *vorm*, mitte sisu. Ta põhijooned kuuluvad psüüke mõistuse- ja tahtesfeeri ja kujundavad nende *organisatsioonitüübi*. Inimsusele läheneme mõtte ja tahte natsionaalset teed. Õpilaste teadvuses natsionaalsete väärtuste arendamise pedagoogiline ülesanne seisab õpilase rikastamises suurima kujutlustevallaga, mis võiksid äratada õpilasel küündimustunde oma kodu ja selle natsionaalse kultuuritee vastu, mil suudame panna tööle kõik omad keha- ja vaimujõud ning luua suurimaid väärtusi. Töö neil alustel ja soodsas ümbruses, omal maal ja oma rahva keskel, säästab palju jõude ja annab parimad tagajärjed. Kirjandusliselt harit inimene on ühenduses oma rahva vaimukultuuri aastasajalise jooksuga, ta erisades kui ka lõppresultaatides. Ta on palju kindlam omas mõistuse- ja tahteorganisatsioonis kui harimatu või võõral kultuuril haritu. Selt lähtekohalt on tähtis, et õpilase kujutlused isamaa ideelisest elust ei piirduks lähimate perioodidega, vaid ulatuksid kogu minevikku, sest viimase tundmine tõstab isamaakujutlused suurimani konkreetsuse astmeni. Ent neid sihte taotelles peame hoiduma sallimatust, kultuuri-vaenulisest natsionalismist, sest sellega teeksite abinõu ideaaliks.

Eesti kirjandust õppides, mis on parim meie ühiskonna mõistuselise ja emotsionaalse elu avaldus, asetab õpilane omasse teadvusse oma isamaa olu heledaima külje, arendab mõistuse ja määrab tahte oma isamaamõttega, kujunedes kindlaks, teadlikuks isiksuseks.

2. Metoodid.

Kirjanduseõpetamine koolis võib seista ta ajaloolises käsitelus või üksikute teoste *kunstilis-psükoogilises* õppimises väljaspool ajaloolist järjestikku.

Esimene meetod valitseb praegugi meie keskkoolis. Mõistetakse kirjanduseõpetamist selle ajaloo õpetamisena teadusliku filoloogia haruna. Kirjanduse ajalugu kujutagu natsionaalse ilkir-

janduse saatust, alates ta esimeste avaldustega rahvaluules, kusjuures käsitlegu paralleelseid ühiskonna mõtte- ja tundenähtusi, mille psükoogiline materjaal kirjandus, sellega kaasas riivaku rahvusvahelisi kirjanduslisi mõjusid ja tegureid. Minnakse kaugemale: kirjanduslugu olgu teadus, mis käsitlegu sõnalise loomingu evolutsiooni, selle allikaid ja algeid, elu ja muutusi, esitades kogu kirjanduse geneesi. Neid ülesandeid ei saavuta täielikult keskkoolgi. Nad nõuavad arenend ajaloolis-kirjandusliste faktide üldistamisvõimet. Pääleselle kirjanduse-teaduse õpetamine kõrvaldab kirjanduse enda, mille vahenditu õppimine omab vormilis-hariva ja kasvatava tähtsuse. Üldhariduslike tähtsuse omab kirjandus ise, mitte ta ajalugu. Imelik oleks näit. õpetada enne matemaatika ajalugu ja siis alles matemaatikat ennast. Sellepärast on pedagoogilises ilmas juba pikemat aega nõut asetada kirjanduse ajaloo õppimine kirjanduse enda õppimisega. Ajaloolises käsitelus, mis piirduv kirjanikkude ja nende teoste paljasõnaliste karakteristikatega, ei arene intuiitiivne mõtlemine, ei peenendu esteetiline tunne, ei moodustu kõlblised veendumused, vaid kasvab õpilasis viljatu resoneerimine. Keskkooliski peab olema esimesel kohal kirjandus ise, siis alles ta ajalugu ja teooria. Keskkoolis peaks enne käsitledama kirjandust ennast kunstilis-psükoogiliselt lähtekohalt ja alles paaris viimases klassis tehtama õpitu piirat süntees, s. o. ajaloolis-teoreetiline tagasivaade.

Algkoolis aga ei või tunnustada millistki kirjanduse ajaloolist õpetamist. Esmalt pole õpilased seks valmistet ette nelja aastaga, teiseks ei luba seda nende arenemisaste. Ei saa õigustada kirjanduse ajaloo õpetamist algkoolis ka sellega, et üldist ajalugu õpetetakse juba neljandast õppeaastast. Kirjanduse ajalugu on hoopis abstraktsem ese kui üldine kultuurilis-poliitiline ajalugu, mida õpetetakse algkoolis päälegi jutustaval, piltlikul kujul. Ka lühikene aeg — kaks õppeaastat, mis jääb kirjandusele eesti keele õpetamisel, ei luba ajaloolist õpetamist, mis muutuks nimede ja arvude tuupimiseks, kuna

ilukirjandus kui kultuuriline jõud jääks kõrvalle.

Algkoolis on võimalik ainult *kunstilis-psühholoogiline* kirjanduseõpetamise meetod. Selle meetodi aluseks on õpilase töö teose tekstil, mis harjutab õpilase mõtiskelema loetusse ja annab talle võimaluse tajuda kirjanduslisi *elamusi* ja *teadmusi aktiivselt*. Kunstilis-psühholoogiline kirjanduseõppimine on teostatav igal koolieal kahel tingimusel: 1) kui õppimiseks valit teosed on jõukohased õpilasele, 2) kui õpisiht on kohandatud õpilase arengule. Kui õpetaja näituseks käsitles Joh. Liiva „Varju“ selgitab tegelaste karaktereid, olukorda, ümbrust kuuendal õppeaastal, siis on see arusaadav. Aga kui ta hakkab eritelesa teose realistlikke kunsti-põhimõtteid, siis on see töö üle jõu õpilasile.

Kunstilis-psühholoogilise kirjanduseõppimise ülesanded on: 1) tegelaste karakteristikad (jutustav - kirjeldavad) nende tegevuse ja väljenduse alusel; 2) autori kunstilised, ühiskondlikud ja humaansed sihid; 3) tähtsamad autori kunstilised võtted, mis väljenduvad faktide valikus, nende sõnastuses ja stiilis; 4) ühiskondlis-ajaloolised faktid, mis selgitavad teost; 5) autori ja kanglaste suhted; 6) autori isiku ja elu kajastus teoses.

Klassis teht teose igakülgne eritelu süvendab ta sisu ja teeb ta õpilase mälu kindelvaraks. Niisugusel õpetamisel teostub kirjanduseõpetamise pääsiht koolis — intuitiivse mõtlemise arendamine ja saavutetakse teised kasvatuseelised sihid: esteetilised, eetilised ja natsionaalsed.

3. Tund.

Kirjanduseõpetamisel pole nii tähtis iga üksiku tunni resultaat, kui *selle saavutamisprotsess*, töö ise lugemistunnis, mil koguneb aegamisi, kuid pidevalt teri teadmissalve, kuna tõsine, lõpulik teadmiste ja arengu sisu, summa avaldub alles aasta jooksul.

Tärbak küsimus eesti kirjanduse õpetamise meetodi *teostamislaadist*, mis tooks suurema kasu õpilasile, viiks nad paremale materjaalimõistmisele ja omandamisele ja õpetaks neid otsima teoses mitte juhtumuste ja olukordadele *välis*

huvi, vaid *kunstilist sisu*. Siis kirjanduseline teos lakkab olemast õpilaste silmis lõbutsemisajaks ja esineb esemena, mis nõuab tõsist suhtumist. Vähim selle teostaks tutvumine kirjandusega mingi õpperaamatu järgi, teoste ümberjutustuste ja sõnaliste targutustega. Niisugune õpetamine viiks meid tagasi läind aastasatta: õpilased õpiksid pähe, teosis endid peaaegu tundmata. Sisugatuvumine õpperaamatu kaudu ei ärata ialgi õpilasil huvi ja soovi lugeda teost ennast; vastupidi tekib selle tagajärjel iseteadev kujutus teose täielikust teadmisest. Sellepärast pole vaja õpilasile mingisugust õpperaamatut, ja kogu töö teose õppimisel lasub õpetajal, kes käsitaleb teda klassis. Ka kirjanduslised lugemikud ei vasta me sihile, sest nad ei või mahutada kõiki tarvilikke teoseid tervikutena. Teos, raamat tervena saagu õpilasele tõsiseks sõbraks.

Iga teose loevad õpilased ise klassis või kodu. Pikemad teosed: novellid, romaanid, poemid — loetagu kodu, luuletusi võib aga lugeda klassis (koguni iseseisvalt, tasa omaette). Üldse teose lugemiskoha määrab aeg, teos ise ja õpilaste areng. Sellejärgi aga eritellakse, süvendatakse ja õpitakse teos klassis õpetaja ja õpilaste ühises jutuaajamises, keskustelus. See keskustelu seisab vastuste läbiharutamises kavale, küsimustele, mis õpetaja märkind ja formuleerind varem. Küsimused, kava vaja dikteerida õpilasile seks määrat töövihkudesse. Sel küsimuste üleskirjutamisel, millele õpilased peavad töötama välja vastused, on meetoodiline väärtus. Kõigepeält üleskirjutet küsimused käes, kujutelevad õpilased selgemini, mis vaja teada ant teosest. Sellejärgi on hää kasutada kirjutet küsimusi kõigi klassi keskustelus saavutet teadmiste seot väljendamiseks. Niisugune väljendus võiks olla suuline ja kirjaline. Sellejuures võib õpetaja lasta vastata õpilasi mitte kõigile küsimusile järjesti, vaid mõningaile, mis haaravad teose teat külgi, kuna niiviisi moodustub seot väljendusvõime. Viimaks on üleskirjutet vastused tarvilikud, et uuendada õpilaste mälus mõne aja pärast läbimind teosed ja nende käsitelu.

Sel käsitelul võib olla mitu võtet. Õpetaja võib dikteerida omad formuleerit küsimused kohe päälle teose mõne üksiku ala või jälle päälle kogu teose selgitamise klassikeskustelus. Ta võib ka dikteerida küsimused ette enne teose analüüsi. Olulist metoodilist vahet neil võtteil pole, ja ühe või teise tarvitamine ripub klassi võimetest, meeolust ja teose enda raskusest. Kui õpetaja pole kindel õpilaste mälus ja tähelepanus, siis dikteerigu küsimused eritelu kõrval, kohe päälle teose üksiku külje selgituse. Kui klassis eritelu läheb elavas ja põnevas keskustelus ja pole soovitatav teda segada küsimuste üleskirjutamisega, võib jätta viimase eritelu lõpuks. Kolmas võte kergendab õpetaja oma tööd, sest et annab võimaluse minna välja omas keskustelus üleskirjutet küsimusis määrat mõtteist, mis teeb õpilaste vastused kiiremaiks ja lühendab eriteluaega.

Kui õpilased päälle mõneaegse töötamise harjuvad küsimuste, kavaformuleerimisega, tuleks anda see töö nende hooleks. Nad ise formuleerivad küsimused, alad, mis selgitet klassi keskustelus, esiteks kõrvuti tööga, hiljem pärast kogu teose eritelu. Niisugune töö harjutab õpilaste analüüsivõimet. See küsimuste formuleerimisvõte ei ole uus õpilasile, kui nad harjuvad esitama küsimusi lugemisel juba nooremais klassis. Õpilaste ühisel jõul väljatöötet küsimused kirjutetakse üles samuti kui enne õpetaja omad. Edesi kui õpilasil töövõtted kindlad, tuleb lasta neil juba kodu mõelda läbi teose eriküljed. Siinjuures võime jaotada töö rühmiti: ühed valmistavad sisu, seda mitmeti kujundades, näit. muutes jutustava vormi dramaatiliseks või vastupidi, jutustades mitme isiku lähtekohalt, kogu ni muutes mõnd kuju ja selle järeldusena ka tegevust jne., teised töötavad välja tegelaste karakteristikad, kolmandad otsivad autori kunstilisi, ühiskondlikke, humaanseid sihte jne. klassiühis-töö koondab, liidab kõik alad üheks ter-vikuks.

Niisugusel teose eritelumetoodil on mitmed esidused. Kõigepäält õpetaja osavas keskustelus, mis õpilaste isetegevust ei surva, saavutetakse tead-

mused teosest *aktiivselt*. Siis kinnitatakse keskustelus saavutet teadmused mitmekesisemate *assotsiatsioonide* ahelaga, mis luuakse õpetaja õpilaste ühis-töös. Aktiivsus ja assotsiatsioonide mitmekesisus annavad kindluse ja põnevuse klassikeskustelus saad kirjanduseliste teadmuste.

Aktiivne osavõtt teoste õppimises viib õpilased koguni uute küsimusteni, mida õpetaja ei näinud ette omas keskustelus. See iseseisva suhte ilmumine kirjanduselisele materjaalile on eriti väärikas ja esitab töö otsekohest saavutust. Küsimuste iseseisev välja- ja läbitöötamine kujundab vähehaaval õpilasil *kriitilised võtted*, mis on nii tarvilikud teadlikuks lugemiseks.

Lõpuks on sel metoodikäsitelul veel üks positiivne külg. Õpilased ei korda vastamisel mõne õpperaamatu sõnu, vaid on sunnit kõnelema omade sõnadega. Ka siis, kui nad kirjutavad üles tulemused, mis saajakse klassis keskustelu lõpul, mida peab soovitamagi ja mille lõpulikult sõnastavad õpilased, nad ikkagi ei korda täpselt võõraid sõnu, vaid rohkem nende mõtet. Järjekult kirjanduseline keskustelu päälle õpilaste kriitilise mõtlemise arendamise õpetab neid iseseisvale õpit materjaali sõnastamisele. Selkorral ka kirjatööd läbimind kirjanduselise materjaali teemidel pole õpperaamatu-kordamised. Viimaks materjaalipaigutus õpilase kirjatöös sel metoodil on ta oma mõttetöö resultaat.

4. Materjaalivalik.

Kunstilis-psükoloogiline meetod esitab kaks küsimust: 1) *materjaalivalik* ja 2) *selle jaotus* viiendaks ja kuueandaks õppeaastaks.

Asetand kirjanduseõppimisele sihiks eestkätt õpilase intuiitivse mõtlemise arendamise, siis ta esteetilise ja eetilise harimise, peame valima omast kirjandusest õppimiseks ainult klassilise osa, mis esitab kunstilisi intuitsioone ja seisab kõrgel esteetiliselt ja eetilisel. Tuleb kindlasti jätta kõrvale kõik epi-gooniline, teisjärguline, olgugi viimane meile juhuslikult armas omilt tendentsidelt või traditsioonidelt.

Rahvaluule on lugemismaterjaaliks juba esimesel neljal õppeaastal, nii muinasjutud, rahvalaulud, vanasõnad, mõistatused. Kuid viiendal õppeaastal tuleks senniloetu täiendada parimate toodetega ja teadmused süstematiseerida. Rahvaluule annab tänuliku materjaali karaktrite, rahva tundeelu ja olukorra ning poeetilise stiili selgitamiseks. Kommenteerimisel aga tuleks jääda teksti raamidesse, andmata õpilastele üldistavaid väiteid, mida nad ise ei suuda teha. Üldse ei tarvitse kanda rahvaluuleseletusse midagi, mida tekst ei kinnita, vahest ehk pääle mõne ajaloolise teate reaololudest. Lõppeks tuleks anda lühike ülevaade eesti rahvaluule korjamisest, eriti Hurda ja Eiseni tööst.

XIX aastasaja kirjandusest tuleb peatuda Kr. J. Petersonil, näit. ta lauludel „Maakeel“, „Laulik“, „Inimeste vaim“, „Ott ja Peedu“. Petersoni täiskarakter ja ta luuletuste spontaansus ja idealism saavutavad suure kasvatuselise mõju.

J. W. Jannsenilt võiks ehk lugeda novelli „Uus variseer“, kuid see autor ei paku nii ainelt kui stiililt peaaegu midagi. Õigem on küll jätta ta rahvamehetegevus eesti ajaloo tunniks.

Fr. R. Kreutzwaldi klassilised teosed annavad hää materjaali kunstilisiks harutusiks. Tema lüürikast võiks peatuda luuletusil „Viru laulik“, „Laul“, „Priiusele“ j. t. Proosatöist tuleb õppida tingimata novell „Paar sammukest rändamisteed“, mis kuulub huvitavimate hulka meie XIX a. proosas ja kus Kreutzwaldi sügav hingeelu ja ideaalne isik leiab kunstilise väljenduse. Poemidest ta rahvuslik eepos „Kalevipoeg“ tuleb lugeda lühendustega. Olgugi see poeem ebatasane ja katkeline käsitelult ning esteetilis-kunstiliselt vormilt, on ta ikkagi suurim natsionaalsete ainete süntees; tugeva intuitsiooni annab ta traagika, mis kajastab kogu rahva traagilise saatuse, kuna üksikutel luulelis-elevatel kohtadel on suur esteetiline ja eetiline väärtus. Väärivad on valikuks osad: Kalevipoja noorus (1.—7.), töö (8.—9.), mõõgalugu (11.), rännak ilma otsa (16.) ja viimased võitlused (17.—20.). Hädaohklikud aga on praegused väljaanded omilt keele- ja stiilivagadelt. Kä-

sitelule tulgu aga viimasel õppeaastal ta poeem „Lembitu“, klassiliseim teos meie kirjanduses, milles Kreutzwald loonud ideaalse inimtüübi aatelises suures ja külluses ja sulatand tervikuks looduse ja inimhinge. Kuid „Lembitu“ käsitelul vaja piirduda ainult tekstiga; täiesti mõttetu oleks käsitella algkoolis teost kirjanduslooliselt, selgitada romantismi ning valgustusaja aadete kajastust temas. „Lembitul“ ja „Paaril sammukestel rändamisteed“ on suur arendav ja kasvav tähtsus. (Haridusministeeriumi 1921 aasta kavad sisaldavad Kreutzwaldist ainult „Kilplased“ ja „Reinuvader-rebase“, ent nende käsiteluga annaksime õpilastele kujutluse meie kunstikirjanduserajajast kui naljakirjanikust.

Teine meie kunstikirjanduserajaja L. Koidula nõuab samuti laialisemat käsitelu. Ta lüürikast sütitavaid isamaa ja ajalaule, näit.: „Miks sa nutad, lillekene?“ „Kallim kingitus“, „Eesti muld ja eesti süda“, „Mis mulle jutustad, koidikutuul?“ siis elevusrikkaid lootuslaule ja eeleegijaid, näit.: „Kevade and“, „Üürike“, „Õöpik“. Ta novellidest on väärikam ainelt ja rahvahumoorilt „Ainuke“. Näidend „Säärane mulk ehk sada vakka tangusoola“ (jällegi puudub 1921. a. kavades!), millega õieti algab eesti algupärane näitekirjandus, on tänuulik teos kunstilis-psükoloogiliseks õppimiseks: selged ideed, kindlajoonelised tüübid, elementaarne tegelaste psükoloogia, huvitavad rahvastseenid ja ühtlane stiil.

Siis tuleks peatuda M. Veske lüürikal, näit. hoogsail „Ilus oled, isamaa!“ „Kas tunned maad“ ning helladel „Õhtu õhud sõudvad sala“, „Kui ma kallist isatalu“, „Ehatäht ja veli“.

J. Pärn omade novellidega ja J. Kunder näidenditega ning lüürikaga ei ütle Kreutzwaldi ja Koidula järgi midagi uut. E. Bornhöhe pseudohistorilistel vestetjuttudel oleks natsionaalis-patriootiline mõju, ent kunstilis-psükoloogiliseks eriteluks annavad nad lõpmata vähe. Oleks koguni suur võit aja poolest, kui tõesti jätta välja 1921. a. kavades märgit Pärn, Veske, Kunder ja Bornhöhe.

Juhan Liiva traagiline kuju, ta jutude natsionaalne, nukker-idealistliku

romantikaga segat realism ja luule vahenditus omab suure arendava ja kasvatava väärtuse. Lüürikast käsitella näit. luuletusi: „Ma lillesideme võtaks“, „Must lagi on meie toal“. „Rukkivihud rehe all“, „Üle vee“, „Naised kangast säädvad“, „Üks suu“, „Rändaja“. Ta juttudest õnnetu karjapoisi kurblood „Vari“ ja „Käkimäe kägu“ ja elupildid „Peipsi pääl“, „Punasoo Mari“, „Mudmäe Mats“ annavad kunstilis-psükoloo-giliseks tööks palju kaasakiskuvat ma-terjaali.

Meie natsionaalsem kirjanik Ed. Vilde nõuab pikemat tööd. Ta teosest võetagu „Külmale maale“, „Mahtra sõda“ (II loomis- perioodist) ja „Tooma tohter“ ning võimaluskorral „Pisuhänd“ (III loomis- perioodist). Neis teostes on psükoloo- gillist ja kultuur-ajaloolist materjaali külluses, kuna nende kasvatav mõju tugev. Kaks esimest annavad haaraka sünteesi rahva vägistet elust läind aastasaja keskel. Kaks viimast esita- vad Vilde esteetiliste saavutuste tippu.

A. Kitzbergist tuleks võtta üks küla- jutt, näit.: „Püve Peetri riukad“, ava- meelne ja kodune omalt humoorilt ning lihtne psükoloo-giaalt. Pää rõhk aga tuleb pöörda meie esimesele kunst- draamale „Libahunt“, milles meid ümb- ritseb intiiimne luuleline õhkkond. See draama annab suurepärase, kindlapro- fiililised kujud. tagapõhjaks tume orja- aegne talu ja usuline müstika. Eriti Tiina, valdav, traagiline isik mängib hinge-puhastavalt ja -tõstvalt.

Edesi E. Petersonist tuleb lugeda „Ühe härja elulugu“, mil stiililine ühtlus, suur elu koondusjõud ja kindlajoonelised kujud. Aega jätkudes võiks veel võtta näit.: „Marjad silmas“.

Me ei tohi piirduda vanemate kirja- nikkude esitamisega, kui meie ei taha, et noorsoo enamik, kes ei saa kauge- male algkoolist, ei jää võõraks meie kaasaegsele kirjandusele, nagu seda on praegune põlv (ühes haritlastega!). Meie kasvatame noorsugu ajale ja elule, mitte ajaloolle ja muuseumile.

Noor-Eesti kirjanikkudest tuleb kä- sitella tingimata meie kirjanduslise uuestsünni kaht teerajajat: G. Suitsu ja Fr. Tuglast.

G. Suitsu jõuküllased „Elutule“ noo- ruse aate- ja tundelaulud äratavad pas- siivseid jõude aktiivsele ideaalsele tööle. Neist oleks eriti märkida: „Noored sepad“, „Elagu elu“, „Oma saar“, „Ke- vadelaul“, „Noorte laul“. Ta hilise- maist, eesti lüürika kõrgeimaist saavu- tusist nii meeoleu tiheduselt kui kunsti- liselt täiuselt, tulevad õppida liigutav emamälestusele pühendet „Kerkokell“, looduslaul „Sügislaul“ jne.

Fr. Tuglase tõist tuleksid harutada ta varaseimast maapindaigatsev „Hinge- maa“ ja hilisemaist kunstitihedad „Popi ja Huhuu“, „Vabaduse ja surma“ saa- tuse ja „Inimese varju“ ematraagika suggestioonijõud on eriti suur. Kunsti- stiil harib esteetilist tunnet.

Aega jätkudes võiks nende kahe teerajaja kõrval lugeda lüürikast E. Enno elevuslikud „Nüüd õitsvad kodus valged ristikeinad“, „Õhtu kodutalus“, „Vokk vuriseb“ ja t., proosast A. H. Tamm- saare „Vanad ja noored“ ja „Tähtis päev“, O. Lutsu „Kevade I“ ja „Kapsa- pää“.

Tähtsamatest kirjanikkudest antagu karakterlikumad biograafilised andmed, kujuures vaadatagu tagasi kirjaniku teostele ja tehtagu kokkuvõte. Nii kr. J. Peterson, Kreutzvald, Koidula, Juhan Liiv, Ed. Vilde, A. Kitzberg, G. Suits ja Fr. Tuglas. Biograafiad aga ei pea seisma sugugi kronoloogiliste andmete loetelus, mis midagi ei ütle õpilase ku- jutelule, vaid kirjaniku elu kujunda- mises mõnes tisedas ja heredas faktis, mis tingimata tõmbaksid kaasa õpilase ja jääksid meele talle. Niisugused ül- distavad tunnid on tarvilikud, et õpi- lastel tekiks tervikuline kujutus õpit kirjaniku kirjanduslisest tegevusest. Muidu nende teosed jäävad õpilase teadvusse ükssteisest eraldi.

Kirjandusliste teoste lugemisel ja ha- rutamisel seletetakse tegelikult proosa- ja luulekeele erisusi ja õpitakse tundma kirjanduselised vormid: eepos, lüürika, draama.

Raskusi toob prosodiliste teadete andmine. Siin tuleks toimida järgmistel põhimõtetel. Toonilises süsteemis moo- dustavad keele kuuldava rütmi ainult terved sõnad. Eurütmikas tulevad võtta nad rütmielementidena. Kahesilbilised

sõnad moodustavad kaksiku: $\times \times$ („Juba kaseladvalt lehed langvad“), kolmesilbilised — kolmiku: $\times \times \times$ („Õieke, õieke ära nii hellasti õilmitse“), neljasilbilised — neljiku: $\times \times \times \times$ („Kanarpikus kasvasin“); kaasrõhu tõttu kolmandal silbil loetakse kolmik ja neljik ka kaksikuteks. Need elemendid esinevad puhtaina (Koidula „Üürike“ ja segatuna (Suitsu „Oma saar“). Värsis võib esineda ühe- või kaheasilbiline eeltakt: „Kas | ema südant tunned sa“ (Koidula), „Kena | kaasik on kasvamas vaimude teel“ (Bergmann). Kvanditeetilistest süsteemist päritolevad termid: trokei, jamb, daktül jne. kadugu täiesti. Rütmiselgitamisel tuleks appi võtta nootidega-märkimine ja võimaluskorral viiski. Rahvalaulu rütm on kergeim teha kättesaadavaks just viisi ja nootide abil, pääleegi et siin on mõõduandvad nii rõhulised kui vältelised sageded. Tuleks tingimata harjutada ka rahvalaulu skandeerivat lugemist. Ka võiks tegelikult riivata uuima luule vaba värssi (Juhan Liiv). Eufoonikast tuleb tegelikult selgitada rütmi ja alliteratsiooni.

Ajalooõpetajate I. üleriiklik kongress.

(Järg).

Kongressi viimane päev algab J. Adamsoni referaadiga „Meie alg- ja keskkoolide ajaloo õpperaamatud.“

Referent seab üles nõuded, millele peab vastama hää õpperaamat, need on: kohane formaat, ilus välimus, kohased ja maitserikkad illustratsioonid, ladus keel, arenemiskäigu igakülgne vaatlus, eriti selle majandusline külg, Eesti ajalookäsitlus paralleelselt üldisele.

Algkooli õpperaamatuist ei täida ükski neid nõudeid. Üldise ajaloo mõlema õpperaamatu, Jürgensi ja Sitska, meetod on kronoloogiline-progressiivne, esimesel siiski suuremate kõrvalekaldu mistega, viimasel järjekindel. Jürgensi raamatu välimus on puudulik, illustratsioonid samuti, formaat — taskuraamat, keel küll lihtne, kuid kohati labane, vähe kujukas, telegrammiline. Sisuks on faktid, poliitiline ajalugu. Kuid sihilikkust pole suuremat märgata: Sitska

Nüüd tõuseb küsimus valit kirjanduselise materjaali käsitletu järjekorrast. Meie võime korraldada õppimisel teosed kirjanikkude järgi, kronoloogilises korras, või nende mõistmise ja omandamise raskuse järgi. Kunstlis-psüholoogilise kirjandusekäsitelu sihid ei tarvitse, ei lubagi õppimist kirjanikkude järgi, veel vähem kronoloogilises järjekorras. Algkoolis on tarvilik jaotada loeteld materjaal raskusprintsiiibil.

Tingimata peaksid jääma kuueandaks õppeaastaks: Kreutzvaldi „Paar sammukest rändamisteed“, „Lembitu“ ja luuletusi, Juhan Liiva „Vari“, Käkimäe kägu“ ja luuletusi, E. Vilde „Mahtra sõda“, „Tooma tohter“, „Pisuhänd“, Kitzbergi „Libahunt“, Tuglase „Popi ja Huhuu“, „Inimese vari“, Vabadus ja surm“, Suitsu ja Enno luuletusi. Nende sisuliste ja stiililiste varanduste omandamiseks pole viies õppeaasta küllaldaselt arenenud.

Üksikasjalisem jaotus ja järjestus oleks meelevaldne, sest see ripub kohalikkudest välistest töövõimalustest, õpilasist ja õpetajast.

on parem välimuselt, tema keel on piltlik, kodumaa ajalugu on iseseisvamalt käsiteldud. Mõlemad jutustavad sellest, kuidas, kuid mitte sellest, miks. Kõneleja toob veel näiteid sisu puudustest ja näitab mõnda kohta, mis oleks pidanud olema teisiti käsiteldud. Kampmanni Eesti ajalugu on kompilatsioon. Reimanni mõju on silmapaistev. Kuid keel on kujukas. Viimane trükk on asjalikum. Ei vasta õppekavadele, kuid enam-vähem püstitatud nõuetele. Assoni õpperaamat algkoolidele on keskkooli õpperaamatu konspekt, osalt on lausedki samad (näit. päättikk Dantest). Pakub palju materjaali.

Keskkooli õpperaamatutest arvustab referent Assoni, Sitska, Vipperi ja Treiberi oma. Vana aja kohta on olemas Sitska ja Asson. Esimene on pääasjalikult poliitiline ajalugu, temas on palju üksikasju, vähe kausaaliteeti. Materjaali

valikus on Assoni „Vana aeg“ parem. Täielikum on eelajalooline osa, egiptlastest räägitakse vähe, assüürlastest on sees sõjad — telegrammides. Greeka lugulaulude puhul ei puudutata rahva elu, näit. greeklaste kodumajandust.

Keskaja õpperaamatud on vähem õnnestunud, iseäranis Sitska oma. Ka Assoni oma on vähe iseseisev. On tunda Vipperi mõju.

Uut aega käsitlevad Sitska ja Vipperi, kõige uuemat Sitska ja Treibergi raamatud. Sitska uuel ajal on samad puudused kui vanal ajalgi. Kodumaa ajalugu on asjalikult käsitletud. Vipperis on palju materjaali. Tõlke keel on veel raskem kui originaali oma, iseäranis raske tütarlastele. Treibergi kõige uuem aeg on ainuke objektiivne töö selle aja-järgu kohta. Iseäranis hästi on kirjeldatud Prantsuse revolutsiooni aeg. XIX a. s. käsitlus on vähem meisterlik. Üksikud pildid on hästi kujukad. Sotsialistlikkudele ideedele on võrdlemisi palju tähelepanu pöördud. Keel on raske. See raamat oleks kohane käsiraamatuks, kui teda kärpida. Sitska kõige uuemas ajas on jälle vähe materjaali, muidu sarnane vanaja ajale.

See aine oleks ehk enam tähelepanu väärinud, kuid läbirääkimisi tema kohta peaaegu ei peetud, olgugi et selleks veel teisel puhul võimalus anti.

Teiseks ja kolmandaks kõneks olid puhtteaduslikud kõned: prof. H. Oldekopi „Isikuline ja kollektiivne moment ajaloos“ ja dots. P. Baumani „Plato riiklikud teooriad“.

Esimese kõne peamõte oleks: isikuline moment ajaloos etendab kahtlemata oma osa, — aga ka kõige suurem isik on seotud ühiskonnaga. Ajaloos on tegevad kaks jõudu: isikuline ja kollektiivne. Sellel probleemil on tähtsus mitte ainult mineviku uurimisel, vaid ka oleviku selgitamisel. Isik ei lase end puhtalt tuletada sotsiaalhinnest, sellepärast on äärmine kollektivism vastuvõtmatu. Kollektivistlik kool on otsimas — lõpuotsus tuleb ära oodata.

Greeka ilmariigi iseärasustes võib märkida kolm momenti: väline rippumatus, sisemine autonoomia ja majanduslik iseseisvus. Plato väljendas oma

riikluse vaateid kolmes töös: „Politeias“, „Politikos“es“ (riigimees) ja „Nomoi“s“ (seaduses), iseäranis esimeses ja viimas. Kõneleja analüseeris iseäranis viimast teost.

Kaks viimast kõnet: H. Kruusi „Ajaloõ lugevikud“ ja dots. H. Sepp'a „Ajaloõ oskussõnad“ olid enam-vähem informatsiooni-laadilised, iseäranis viimane. H. Kruus peab ajaloolise lugemiku vajaduse vastuvõetuks ja otsustatuks, nii et seda ei ole vaja rõhutada. Tartus on püütud sarnast lugemikku soetada. On olemas kolme tüüpi lugemikke: 1) sisaldav fragmente teaduslikest ja populaarteaduslikest töist, 2) sisaldav ainult algallikaid ja 3) segatüüp mõlemast eelmisest. Kõige kohasemaks tuleks pidada teist tüüpi, mille ained on valitud meetoodiliselt. Seda tüüpi on ka kõneleja poolt Eesti Kirjanduse Seltsi ajaloo toimkonna ülesandel kokkuseatud Eesti ajaloo lugemik I, mis sisaldab algallikaid ordu ajast ja on juba ilmunas. Kõneleja annab veel seletust ainete valiku kohta. — Läbirääkimistel võtavad sõna üksik- asjade kohta J. Välbe ja H. Kruus. P. Treiberg teatas, et M. Auli toimetusel on ilmunas üldajaloo lugemik, mis sisaldab materjaale vana aja kohta Greeka ajalooni.

H. Sepp informeeris ajaloo oskussõnade väljatöötamisest. Akadeemiline Ajaloo Selts valis sellekohase komisjoni, kes kevadel 1923 tööle asus. Juba on välja töötatud 400—450 oskussõna. Töö kestab arvatavasti 1924 a. lõpuni. Töö juures on silmas peetud eestikeelseid ja eestistatud sõnatüvesid. On katsutud fikseerida sõnade mõisted ja selle järele tehtud tõlge saksa keelest või on tehtud eestipäraseks rahvusvahelisi termineid. Sagedasti anti ka kaks tõlget: eestikeelne ja rahvusvaheline.

Kongressi lõputööks oli resolutsioonide hääletamine. Ettepanud resolutsioonid olid referentidest ja juhatuses koosseisva komisjoni poolt läbi vaadatud ja ühtlustatud. Mitme kohta võeti sõna, iseäranis jälle tundide koonduuse kohta kahte klassi. Ka tundide arvu kohta võeti sõna ja toonitati selle arvu suurendamise vajadust kas või

loodusõpetuse tundide arvel. Ka humanitaar-gümnaasiumis prevaleerivad reaalsed, loomulikult peaks sääl enam ajalugu olema.

Siin kohal ei saa tähendamata jätta, et pea iga eriaine õpetajate kongress oma aine tähtsust toonitab ja tundide arvu suurendamist nõuab. Neil erikongressidel teevad eriteadlased oma aine tähtsuse ja selle õpetamise raskused sedavõrd selgeks, et raske on vastu vaielda. Sääl näidatakse ka mõnikord, missugune teine aine vähem tähtis on ja mille tundide arvu selle tõttu võiks vähendada. Matemaatika ja loodusõpetus on suutnud end maksima panna, samuti mõned teised enne vähetunnistatud ained (joonistus, käsitöö, võõrad keeled). Ajalugu peeti vähem tähtsaks aineks ja tema õpetamist väga kergeks — mõnelt poolt vist kõige kergemaks. See oli ka võimalik, sest et ajaloolased senni vaikisid. Nüüd viimaks said nad oma kongressiga hakkama ja tegid selgeks — vähemalt tõid õige mõjuvaid argumente selle kasuks —, et ajalugu väga tähtis aine on, ja et tema õpetamine üks raskematest on, kui seda õieti teostada. See oleneb ajaloo kui aine iseloomust. „Minevikku ei saa klassi tuua“, väitas üks kõneleja. Võiks juure lisada: meie ei saa ka mineviku juure minna. Vähemalt saame ühte kui teist teha ainult kaudsel teel, võime leida ainult üht ehk teist mineviku jälge, üksikuid riismeid. Üldine metoodiline põhioõue on aga — meelte ette seada, konkreetseks teha! Kui võrdlemata paremas seisukorras on loodusõpetus ja üldse iga õpetus, mille aine on olevikus! Töömetoodi tarvitamise võimalus ajaloo on piiratud. Sellepärast on teda senni halvasti õpetatud, s. t. teda on olnud kerge õpetada. Ajalugu on metoodika valulaps! — Ajaloo tähtsus? Ka seda näidati. Ajaloo objektiks on inimene. Kelle saatuse on inimesele lähemal, kui inimese oma! Mineviku kaudu avatakse silmad olevikule!

Nende läbirääkimiste puhul avaldas haridusnõunik Ney arvamist, et ajaloo õppekavade revideerimine tuleb päevakorrale ühes teiste ainete kavadega ja teatas, et haridusministeeriumil on

praegu 1600 kinoaparaati, mida võiksid omandada koolivalitsused.

Kongress võttis vastu järgmised resolutsioonid:

I.

Ajaloo õpetamise kohta — esitatud M. Auli poolt.

1) Meie ajani koolides domineeriv, ajaloolisi teadmisi ainult mäluga omandav õppimismetood ei kindlusta ajaloo õpetamise eesmärkide saavutamist. Et oma ülesannete kõrgusel seista, peaks ajaloo õpetus alg- kui ka keskkoolis lähenema töökooli põhimõtetele.

2) Töökool, asenedes mitte aine, vaid õpilase seisukohale, nõuab ajaloo õpetamises suuremat elulisust, näitlikkust, õpilaselt aga — aktiivsust, isetegevust.

3) Õpperaamatu kõrval tuleb töökoolis kõige suuremat rõhku panna ajaloolise koolikirjanduse (allikate kogud, lugemikud jne.) kasutamisele.

4) Aine elustamiseks, verbalismi kõrvaldamiseks tuleb ajaloo õpetamisel ohtralt kasutada kõiki ajaloo ainet näitlikuks tegevaid abinõusid (joonistamist, kaarte, pilte, muuseume, ekskursioone j. m.).

5) Eriliselt suur tähtsus on töökooli põhimõtete teostamisel algkoolis, kus õpilase isiku ja ta töötamisviiside kujunemisele alus pannakse.

6) Psühholoogilistele ja methodilistele nõuetele tugeades asetab töökool algkooli ajaloo õpetuse keskpunkti kodumaa ja kodumaa ajaloo.

7) Silmas pidades laste huvi manuaalse tegevuse vastu, tuleb seda algkoolis ajaloo, eriti kultuurajaloo käsitlemisel võimalikult kasutada.

8) Suurema iseseisva töö võimaldamiseks ja ainesse süvenemiseks korraldatagu ajaloo õpetamisel keskkoolis rohkesti õpilaste referaate ja kirjalikke töid.

II.

Ajalugu ja ajaloo kavad algkoolis — esitatud prof. P. Põllu ja M. Välbe referaatide põhjal.

1) Algkool peab ajaloo õpetuse kaudu eriliselt õpilases äratama huvi mineviku, eriti lugupidamist ja armastust oma rahva minevikule ja esitama lastele riigikodanliselt kõlblisi eeskujud.

2) Ajaloo õpetuse korraldamisel tuleb kõige tõsisemalt arvesse võtta õpilase vaimlise arenemise käiku, s. o. tema ettekujutuste tagavara, tema fantaasia, mõtlemise ja tundmuselu kujunemist mitmesugustel eluaastatel.

3) Algekooli õppekava olgu kava miinimum.

4) Algekooli ajaloo kavas domineerival kohal olgu Eesti ajalugu, mida tuleb käsitada süstemaatiliselt, kuna üldine ajalugu esinegu episoodilise kursusena.

5) Kongress palub haridusministeeriumi olemasoleva algekooli kava revideerimisele võtta.

6) Seletuskiri olgu kokkukõlas kavaga, lühidalt — täpne ja sisaldagu eneses need nõuded, mis haridusministeerium ajaloo õpetajaile kava teostamiseks üles seab.

7) Kongress palub haridusministeeriumi välja töötada olemasoleva seletuskirja asemele uue seletuskirja.

III.

Ajaloo õpetuse sihid keskkoolis — esit. prof. P. Põld.

1) Edendada ajaloolist mõtlemist ja vaatlemisviisi, s. o. oleviku nähtuste kausaalset seletamist mineviku eeldustest.

2) Arendada sotsiaalse vaatlemise kainust, tõelisuse tunnet.

3) Kasvatada riigikodanlist meelsust.

4) Äratada armastust ja huvi inimkonna kultuursaavutuste vastu ning üldinimlikku sümpaatiat ning rahvaste solidariiteedi tunnet.

IV.

Ajalugu ja ajaloo kavad keskkoolis — esit. P. Treiberg.

1) Keskkooli ajaloo õppekava peab silmas pidama teatavat miinimumi, mille omandamine keskmiste annetega õpilastele üle jõu ei käiks. Päärõhku tuleb panna ajalooliste nähtuste kausaalsete ja evolutsiooniliste seeriatega selgitamisele, mitte aga entsüklopeediliste teadmiste kätteõpetamisele.

2) Aine valikul tuleb jälgida kultuuri arenemiskäigu kõige suuremaid magistraale. Poliitilise ajaloo raamides tuleb pühendada tõsist tähelepanu kul-

tuurajaloole ja silmas pidada tähtsaimaid saavutusi sotsiaalmajandusliku, tehnilise, usulise ja puhtvaimlise kultuuri alal. Sõdadest ja välispoliitilistel suhetel peatatakse ainult nii palju, kui nad tuntavat mõju avaldanud rahvaste siseelule. Sõdadest kõneledes tuleb käsitleda peamiselt nende põhjuseid, ühe või teise sõdiva poole võidu põhjuseid ja sõdade tagajärgi. Majanduslikule tegurile antagu ajaloo määravate tegurite keskel tähtsam koht, kui sellele senni on kuulunud ja jälgitagu varade valmistamise ja vahetamise alal ette tulevaid muutusi ning nende mõju sotsiaalpoliitilistele olusuhetele ja sündmustele. Samuti tuleb õpilast üldjoontes tutvustada eri ajajärkude puhtvaimliste, ilmavaateliste iseärasustega. Rahvaste usule nähtustele tuleb seevõrra tähelepanu pühendada, kuivõrra need mõjutanud sotsiaalpoliitilist või vaimlist arengut.

3) Suurema tähelepanuga tuleb peatada nende ajajärkude juures, millega tutvunemine kõige paremini valgustab nüüdisaja olusuhete kujunemist ja selgitab nende iseärasusi. Mida lähemale olevikule, seda üksikasjalisemaks saagu ajaloo õpetus.

4) Kodumaa ajalugu tuleb keskkoolis käsitleda väärilise tähelepanuga, kuid nii, et Balti-Saksa ajalugu ei pääseks Eesti rahva ajaloo kõrval domineerivale kohale. Tuleb hoiduda üksikasjust, mil vähe tähtsust meie rahva kohta, et aega võita meie rahva majandusliku, õigusliku ja kultuurilise arengu põhjaliku tundmaõpi jaoks. Ka kodumaa ajaloo suhtes tuleb XIX. ja XX. aastaja sündmusi ja suhteid üksikasjalisemalt valgustada, kui eelmiste ajajärkude omi.

5) Koondamisprintsipi teostamine nii radikaalsel kujul, kui see meie keskkooli tüüpide kavas on ette nähtud, tuleb ajaloo tundide suhtes mitteotsarbekohaseks tunnistada.

6) Ajaloo tundide minimaalarv keskkoolis olgu 12, — 3 vana-, 3 kesk- ja 6 uueaja jaoks.

7) Keskkooli õppekavad tulevad koostada üksikuile keskkooli tüüpidele ja võimalikult ruttu varustada vastavate seletuskirjadega.

V.

Põhjamaade ajalugu meie keskkoolide ajaloo õppekavas — esit. prof. A. R. Cederberg.

1) Keskkooli kõrgemas klassis tuleb korraldada süstemaatiline kursus kodumaa ajaloos, mitte vähem kui kahe tunniga. Sääl juures tuleb võimalikult palju rõhku panna Eesti ajaloo mõistmiseks tarvilistele teadmistele Põhjamaa ajaloos.

2) Põhjamaade ajaloo tuleb ühenduses üldise ajaloo panna palju suuremat rõhku kui senni — poliitilisele, ühiskondlikule ja sotsiaalsele arenemisele.

3) Eriti tuleb ühenduses üldise ajaloo suurt rõhku panna XIX. aastaja ajaloole Soomes ja teistes Põhjamaades.

VI.

Eesti ajaloo õpetamine ja ajaloolised mälestusmärgid — esit. H. Morna.

Kongress tunnistab tarvilikuks:

1) Et kodumaa ajaloo õpetamisel valgustataks enam kui senni Eesti kui ka Soome-Ugri alade eelajaloolist aega, kasutades kokkuvõtlikult muinasteaduse tulemusi, seejuures rõhku pannes eriti käsitluse piltlikkusele (tarvitades pilte; udupilte, kaarte, mudeleid, tabeleid jne.).

2) Et ajaloo õpetaja tunneks lähema ümbruse muinasmälestusmärke, tutvustaks ja seletaks neid õpilastele tundides kui ka eriti ekskursioonidel.

3) Kongress soovib, et ajaloo õpetajad aitaksid koguda oma ümbrusest uusi teateid muinasvaradest, selgitada laiematele hulkadele nende tähendust ja valvata nende alalhoidmist.

VII.

Rahvateaduslik element ajaloo õpetamisel, — esit. Dr. J. Manninen.

1) Rahvateadus peab kodumaa rahvakultuuri ajaloo näol aset leidma algajaks keskkoolis ajaloo õpetuses.

2) Rahvakultuuri ajaloo käsitlemise eesmärgiks on äratada õpilastes pieteeti muistsete kultuurvarade vastu ja kindlustada nende rahvuslikku tunnet.

3) Algkoolis olgu rahvateaduse käsitus erilisel deskriptiivne, keskkoolis tuleks rõhku panna rahvakultuuri arenemise jälgimisele.

4) Soovitav on rahvakultuuri ajalugu käsitleda ühenduses muinasaja ja XIX. aastaja ajaloo.

VIII.

Muuseumide tähtsus ajaloo õpetamisel, — esit. E. Eisenschmidt.

1) Ajaloo õpetamisel nii alg- kui keskkoolis tuleb suuremat rõhku panna avalikkude muuseumide ajalooliste kogustikkudega tutvunemisele ja neid ära kasutada õpilastes sügavama huvi äratamiseks maa ja rahva mineviku vastu.

2) Tuleb pidada soovitavaks, et avalikud muuseumid oma kogustikud koolidele kättesaadavaks teeksid.

3) Kodukoha ajaloo tundmaõppimise hõlbustamiseks tuleb suuremat hoolt kanda kohalikkude muuseumide arendamise eest, millest iseäranis ajaloo õpetajad peaksid elavalt osa võtma.

4) Koolide ajalooliste kogustikkude asutamine ja korraldamine tuleb kõigiti soovitavaks tunnustada ja hoolt kanda, et maal igas kihelkonnas vähemalt ühe kooli juures, linnas võimalikult igas koolis oma ajalooline kogustik oleks, mille korraldamisel õpilaste isetegevust tuleks äratada.

IX.

Õpperaamatud ja kursused, — esit. J. Adamson ja G. Ney (nende resolutsioonidega on ka ühendatud esimene pool J. Kuusiku resolutsioonist).

1) Et ajaloo õpetamist meie koolides paremale järjele tõsta, peab lähemas tulevikus kõik jõud kokku võtma niisuguste õpperaamatute soetamiseks, mis meie õppekavadele ja ajaloo teaduse ning õpetamismetoodide nõuetele vastavad.

2) Haridusministeerium tulgu sellele omalt poolt nii palju kui võimalik vastu.

3) Samuti peab kongress soovitavaks kursuste korraldamise, kus õpetajad võiksid tutvuneda nii ajaloo teaduse uuemate saavutustega kui ka uuemate metoodidega ning nende tarvitamisega.

Õppevahendid, — esit. O. Mälik (selle resolutsiooniga on ühendatud ka J. Kuusiku resolutsiooni teine pool).

On soovitav, et koolivalitsused asutaksid õppevahendite keskkohad, kus

leiduksid muu hulgas ka ajaloo õpetamisel tarvilikud õppevahendid (udu-pildid, apparaadid jne.).

Kongressiga ühenduses oli ajaloo õppevahendite näitus. Esitatud olid *ajaloolised kaardid*: *Perthes* — 10 kaarti; *Harms*: Euroopa nüüdsete poliitiliste piiridega; *Beldamus*: rahvaste rändamine, Frangi riik ja kaardid Saksa ajaloost — 5 kaarti; *Beldamus-Schwabe* Greeka ja Rooma kaardid; *Schwabe* leiduste ajajärk; *Kieperti* Vana maailm, Greeka ja Rooma kaardid; Maksimovi venekeelsed kaardid vanast ajaloost — 2 kaarti.

Õpetatud Eesti Seltsi kogudest oli välja pandud umbes 15 *Tartu linna plaani* XVII ja XVIII a.-s. ja 35–40 *pilti Tartu linna varematest aegadest*. Samuti oli Õpet. E. S. välja pannud kogu *vanu rahasid* ja piiskoppide ning kohtu *akte*, laenukirje, aadli diplome määratu suurte, kunni 6-tolliste pitsatitega läbimõõdus.

E. R. Muuseumi arhiiv-raamatukogus oli välja pandud *paarsada köidet* kodumaad puutuvat kirjandust.

Ajaloolisi ja kultuurajaloolisi pilte oli suurem kogu eri ruumis: Lehmann, Cybulski, Benndorf (Kesk-Saksa arheoloogia), Engleder (Saksamaa), Langl'i pildid vana aja kohta ja pildid Vene ajaloost.

Suurema kogu saksakeelseid raamatuid ajaloo, sotsioloogia ja neile lähedatelt aladelt oli välja pannud Krügeri raamatukauplus, kuna „Sõnavara“ oli esitanud *eestikeelse ajaloo kirjanduse* — üle saja raamatu.

Näituse ajal oli avatud ka ülikooli arheoloogia kabinett.

Väljaspool kongressi kava sai sõna hr. Brüller teadaandeks Soome-Ungri kongressi asjus. Kongressi korraldava toimkonna nimel palus hr. Brüller õpilaste tööd alal hoida näituseks, mida tuleb pidada koolitöö lõpul kohtadel ja pärast Soome-Ungri kongressi ajal Tallinnas. Seda palub toimkond kõigile õpetajaile edasi anda.

Kongressi ajal tuli tervitusteogramm Eesti Kirjanduse Seltsilt. — Läti õpetajad kutsusid Eesti õpetajaid oma päevast Riias osa võtma. Neile saadeti kongressi poolt tervitusteogramm.

Kongress lõppes kell 1/28 õhtul juhataja M. Välbe lõpukõnega, milles toonitetakse tehtud töö tähtsust ja selle raskusi. Kõneleja tänab Tartu Õpetajate Seltsi ajaloo toimkonda tehtud töö, iseäranis hää korralduse eest ning soovib teda tulevikuski näha korralduse eesotsas. Paneb ette korraldajatele laulda „elagu!“ Kongress lõppes isamaa lauluga. (Lõpp.)

Rahvateaduslik element ajaloo õpetamisel.

Ajaloo õpetajate kongressil Tartus 29. detsembril 1923 a. peetud kõne.

Dr. J. Manninen.

Hää õpetaja askeldab tihti küsimusega: kuidas ometi peaksin õpetama, et sellel võimalikult hääd tagajärjed oleksid? Missugune peaks olema minu töötamisviis, et minu külvatud seemned kaduma ei läheks, et neist kaunis vili võrsuks?

Neid metoodilisi küsimusi võib iga õpetaja lahendada, kui mitte täitsa vabalt, siis ikkagi võrdlemisi suure ripumatusega. Kuid tekib teisigi õpetöö hää kordaminekuga ühenduses olevaid küsimusi. Need küsimused puutuvad õpetuse sissu. Mida tuleks õpetada? Mis tuleks õpematerjaaliks valida, et teadmiste omandamine muutuks õpilasele

võimalust mööda kergeks ja tema hinge rikastavaks,

Viimasele küsimusele pandi eriaegadel eriti suurt rõhku. Ka meie ajal antakse temale suur tähtsus. Ja ei saa salata, et meie aeg ongi õpematerjaali valimises palju paremaid tagajärgi saavutanud, kui muistse aja pedagoogid üldse. Paljusid meie aja õperaamatuis on autor nooruse hingeelu õieti tabanud, leidnud näit. ilma ajaloost sarnased kohad, mis eriti suudavad noorte huvi äratada, ja mitte ainult seda äratada, vaid ka kord põlemäläinud leegikest elus hoida.

Eesti kool on veel arenemisastmel.

On loomulik, et mõne aasta jooksul, mil oma kooli vabalt on juhitud, võimalik polnud kooli kindlasse vormidesse asetada. Kuid neid otsitakse aga tõsiselt. Ja selle tõsise otsimise tunnistuseks on ka praegune ajaloo õpetajate kongress. Päevakorda kuulub muu hulgas ettekanne õpetuse materiaali üle. Seekord tuleks kõne alla, kas ja millisel määral peaks rahvateaduslikke aineid ajaloo õpetamisel koolides puudutatama.

Asjaolu, et endale võtsin selle küsimuse refereerimise siin, tõendab minu isiklikku jaatavat seisukohta ses küsimuses. Arvan, et rahvateadus tuleks kodumaa ajaloo õpetamisel arvesse võtta. Enda seisukoha põhjendamisele asudes puudutan ühtlasi ka mõningaid selle asjaga ühenduses olevaid küsimusi.

Igaüks teab, kuidab koolinoorsugu räägib „kuivadest“ ja „huvitatavatest“ ainetest. Muidugi mõjub ainele palju õpetaja isik. Osav õpetaja, elava iseloomuga, õige arusaamisega ja täieliku tööleandumisega võib ka igavaid asju elustada. Kuid kahjuks ei ole kaugeltki kõigil õpetajail nimetatud omadusi. Nende puudusel määrab tunni kordamineku õpemateriaali valik ja õpperaamat. Aga tihti käsitab õpperaamat asju, mis on kaugel õpilaste mõtteilmast ja teeb seda pealegi raskesti seeditaval kujul. Sarnasel korral annab õpetamine väheseid tagajärgi. Õpetaja sõnad riivavad õpilase hinge pääliskaudselt, sügavamaid jälgi jätmata. Liiga võõrad, täitsa tundmatud asjad ei suuda noorsoo huvi äratada. Ja ometi on huviäratamine esimene eeldus teadmiste omandamiseks.

Huvi ärkamine nõuab siis, et asi ei tohiks olla õpilasele võhivõõras. Peab leiduma midagi, mis ühendab õpilasele uue temal juba olemasolevaga. Igas uues asjas peab olema midagi vana. Appertseptiooni sündimiseks on küllalt, kui õpilane märkab suguluse või vastastikkuse uue ja temale varemalt tuntu vahel.

Välja minnes nõudmisest, et õpetus ei tohiks sisuliselt olla õpilasele liiga võõras, vaid peaks võimalikult liginema tema mõtte- ja tundeilmale, ei saa jätta siin rõhutamatä kodumaa ajaloo õpeta-

mise tähtsust. Oma maa ja rahva elukäik, selle vaimline ja aineiline kultuur peaks õigupärast iga õpilast enam teadmiste omandamisele ergutama kui võõraste rahvaste ajalugu. Leiduvad ju oma rahva ajaloos paremad appertseptiooni võimalused kui võõrastes oludes.

On ometi üks ala Eesti kodumaa ajaloos, mille uurimine senni on peaaegu söödis seisnud ja mida sellepärast ei ole võidud ajaloo õpetamisel abiks võtta. See on rahvaomase kultuuri ajalugu.

See ala võiks väga kasukandvaks moodustuda. Eestis on vähe linnu. Suurem osa kooliõpilastest on pärit maalt, kus nad on igapäevases kokkupuutumises rahvakultuuriga. Nad omavad sellest rikkaliku teadmiste ja impressioonide tagavara. Senni on see tagavara koolis kasutamata jäänud. Ajaloo õpetus ei ole kasutanud seda rahvapärase kultuuri vanemate vormidega tutvustamiseks. See mõtteilm, mis maal üleskasvanud õpilasel on kodunt kaasa tuua, on vaimline kapital, mille võiks protsenta kandma panna. Ulatab ju Eesti ennemuistne, rahvapärane kultuur osalt kunni nüüdisajani. Kohati kantakse siin veelgi rahvariideid. Hoolimata muuseumide agarast korjamisest on igal pool veel riismeid ainelisest vanavarast. Vanem põlv on ise vanavara ajajärgust pärit. Ja lisaks, kogu praegusaegne igapäevane elu, talitamine ja töötamine maal sisaldab palju niisugust, mis üldise tooni poolest sarnaneb rahva ennemuistsele elule. See kõik oleks hääks eelduseks rahvaomase kultuuri ajaloo õpetamise hääle kordaminekule.

Arvan siis, et rahvateaduslikele elementidele tuleks ajaloo õpetamisel koht anda, sest see aine on õpilastele võrdlemisi ligidane ja võiks sellepärast elavat huvi äratada.

Eesti ajalugu on sündmuskehv. Eesti kõrgem kultuur on alles noor. Sellepärast oleks kohane koolis tegemist teha ka selle kultuuriga, mis ei ole üksikute isikute vaid terve rahva sünnitus. Tutvunemine ennemuistse rahvakultuuriga rikastaks tuntavalt õpilaste teadmisi, *täiendaks*, teeks elavamaks ja värvirikkamaks üldpildi, mille nad kodumaa ajaloost saavad.

Kuidas tuleks siis rahvateadust ajaloo ühenduses õpetada? Kus kohal tuleks rahvaomast kultuuri käsitleda? Kas anname sellele koha paganusajaga ühenduses, või vaatleme seda kesk-ehk uueaja raamidest? Ja mis aastasada uuel ajal oleks kohasem? Või tuleks esitada seda mitmes järgus, jälgides rahvakultuuri arenemist eri perioodidel?

Kui ma ei eksi, on see vaade võrdlemisi üldine, et meie vanavara on põliselt vana. See on aga ekslik arvamine. Osa on muidugi põlise aja pärandus. Nii on Eesti ainelise vanavara hulgas esemeid, mille algkujud päranduvad eelajalooliselt ajalt. Rahvakommetes ja käsitustes on mälestusi hallist minevikust. Ometi ei või seda ütelda kõigi vanavara kohta. Überpöördult, on palju niisugust, mis ei ole kaugeltki vana. Rahvakultuur areneb, muutub kujult. Eriti märgatav on see riiete ja ehete alal, kus isiklik maitse võrdlemisi suure vabadusega muudab ja moondab, kaotades vanu vorme ja uusi asemele tuues. Kuid ka muu vanavara allub arenemise seadustele. Küsimusesoleval alal saavutas arenemine oma kulmeni mineval aastasajal. Oli ju rahvapärane kultuur läinud aastasajal nagu ümberlückkamata faktid tunnistavad, kõrgemal järjel kui 17. ja 18. aastasajal. Rahva elujärg oli kõrgem kui aastasaja eest, rahvakunst seisis kõrgemal tasapinnal kui mineval ja eelmineval aastasajal. Kui meie tahame tutvustada omi õpilasi rahvakultuuri kõige kõrgemate saavutustega, tahame lasta neil näha esivanemate eluolu kõige paremas valguses, siis tuleb meil seda teha *19. aastasaja ajaloo ühenduses*.

Rahvakultuuri arenemise esitamist mitmes järgus, eriperioodidel, ma ei leia kohaseks. Meil ei ole küllalt uurimise sugemeid, mille abil meie suudaksime terve, täpse, elava ja selle juures objektiivse pildi luua eriaastasade või -perioodide rahvakultuurist. Rahvateadus tegutseb eestkätt käesoleva ajani säilinud ennemuiste kultuuri mälestusmärkidega. Dokumente vanemast ajast on võrdlemisi vähe. Päälegi tuleb arvesse võtta, et rahvakultuuri vormimootumine ja arenemine on väga eba-

tasane. Vahest ja kohati sünnivad muutused rutuliselt, vahest ja teistel maakohtadel aeglasemalt, vahest jälle on püsimum märgata. Sellepärast on piiride tõmbamine näit. rootsiaegse ja 18. aastasaja talupoja kultuuri vahele ülliraske. Seda võiks katsuda, aga rahuldavaid tagajärgi see ei annaks. Päälegi raskendaks mitmes järgus esitamine õpilasele üldvaate saamist, kullustaks, teeks selle huvitava teema katkendliseks.

Arenemist rahvaomases kultuuris ei võiks ometi välja jätta. See võiks minu arust hästi sündida järelevaatena, taganedes neist oludest, mis 19. aastasajal edustavad rahvakultuuri kõrgemat tasapinda. Niipalju kui võimalik tuleks harjutada õpilase silma arenemise erastmeid samast käesolevast ajajärgust tähele panema. Arenemise erinevada käigu pärast erikohtadel ongi see võimalik sugemetega käesolevast ajast. Nii tarvitati veel mineva aastasaja lõpul paljudes kohtades püstkode suveköögiks ja praegugi veel tarvitatakse Kihnus. Paiguti elavad meie ajal kehavad popsnikud osalt maa sisse kaevatud saunades. Heinalised teevad vahest omale tuulevarjuks okstest ja risudest provisoorilise maja. Sarnaseid algelisi ehitusi võime tähele panna paremate kõrval. Ka palkidest eluhoone arenemist võib jälgida nende andmete abil, mis meile praeguse ajani on pärandunud. Need andmed on õpilasele juba teatud määral tuttavad ja ma arvan, et nende vastu sellepärast ka leiduks huvi. Niisamuti võib rahvariiete ajalugu lugeda sellest suurest vanavara kogust, mis praeguse ajani E. R. Muuseumi kogudes on säilinud. Muuseumide rahvateadusliste kogude vaatamise tähtsust ei või küllalt rõhutada.

Ühe tähenduse tahan siin kohal juure lisada. Kuigi omalt poolt leian kõige otstarbekohasemaks esitada rahvateadust 19. aastasaja ajaloo ühenduses, tuleks ometi eelajaloolise ajaga ühenduses pilku heita selle aja etnograafiasse, nii palju kui see muinas- ja keeleteaduse abil ja kõige vanematest ajaloolistest allikatest järeldades võimalik oleks. Katsed sel alal on juba tehtud. Mõtlen pastor Reimanni

uurimust „Eesti rahva hariduse järg iseseisvuse aja lõpul“, H. Prantsu raamatut „Eesti vanem ajalugu“ ning mõnda muud.

Rahvateaduse õpetust võiks anda juba *algkoolis*. Muidugi tuleks seda seal teisel kujul teha, kui keskkooli ülemates klassides. See peaks olema deskriptiivne mitte analüüeeriv, rohkem kodukoha tundmaõppimine kui arenemise jälgimine. Suureks abiks oleksid pildid, mida õperaamatus ohtrasti olgu. Päälegi oleks soovitav saada suuremaid etnograafilisi tabeleid, nii nagu Soomes Kalevala õpetusel tarvitusel on. Need võiks olla näiteks naiste ja meeste käsitöödest, ehitustest, sisseseadetest, valgustusriistadest, — mis muiste hoopis teised olid kui nüüd, — rahva muusikast, lina ümbertöötamisest, põllutööst ja mesilaste pidamisest, riiekest, pulmakommetest, kokku umbes 12—15 tabelit. Tabelid peaksid olema, algkooli õpilasi silmas pidades, värvilised. Iga õpetaja teab enda kogemusest, et värviline pilt äratav lastes palju suurema huvi kui mustalt trükitud.

Algkooli õpilastele peaks võimaldama sagedam muuseumides käimine. Pärast, keskkooli kõrgemates klassides tuleks muuseumiga tutvumist korrata, kui seda varem ei ole tehtud, sest aastate jooksul on õpilase teaduvarus ja intelligents kasvanud, mispärast muuseumi vaatamine temale palju viljakam ja kasulikum on kui algkooli astmel.

Väga tähtis on, et õpetajal endal oleks küllaldane teadmiste tagavara ja elav harrastus. Kahjuks on senni Eesti keeles vähe kirjandust ilmunud rahvateaduse alalt. Nimetamisväärt sel alal oleksid „Eesti Kirjanduse“ aastakäigud, Neggo, „Eesti rahvakunstist“, „Eesti Kultuuri IV“, „E. R. Muuseumi rahvateaduslikkude kogude juht“. Loodetavasti suureneb seda ala käsitlevate kirjandus- toodete arv lähemal aastail.

Saksakeelsetest teostest, millest teateid võib ammutada, olgu nimetatud: Schroeder, Die Hochzeitsbräuche der Esten; Heikel, Die Volkstrachten in den Ostseeprovinzen; Wiedemann, Aus dem äusseren und inneren Leben den Esten; Holzmayer, Osiliana; Russwurm, Eibo-

folke; Hurt, Über die pleskauer Esten; mõned kirjutused Õpetatud Eesti Seltsi „Sitzungsberichten“ites“. Vanemate autorite hulgas seisab esimesel kohal Hupel oma raamatuga Topographische Nachrichten etc.

Soovitav on, et õpetaja ise aktiivselt võtaks osa rahvateaduslisest uurimistööst. Iga õpetaja võiks eduga tarvitada E. R. Muuseumi poolt välja antud või väljaantavaid küsimuskavasid põhjalikuks tutvumiseks kodukoha rahvaomase kultuuriga. On õpetajal endal elav huvi asja vastu, siis jõuab ta sellega kergesti enda õpilasi inspireerida. Nemat võiksid, juba algkooli astmel asuda kodukoha uurimisele. Neid tabeleid, millest eelpool kõnelesin, võiks töö juures abiks tarvitada. Kodusest ümbruskonnast otsivad lapsed asju üles, mis tabelitel on näha, või teisi samataolisi, sama kultuuri killukesi, kirjutavad üles nende asjade ja iga asja eriosade nimetused. Tahaks õpetaja veel omale vaevaks võtta neid teateid korraldada, kokku võtta, siis võiks neil olla üldisemgi tähtsus: neist oleks abi Eesti etnograafiliste provintside äramääramisel. On ju lugemata palju etnograafilisi nähtusi ja esemeid, mis ei esine üle terve maa, vaid teatud kohtades. Eesti ainelise etnograafia maateadus on täielikult harimata tööpõld. Seal võiksid töötajaks astuda ajaloo õpetajad ja õpilased.

Lõpmata palju on väikesi ülesandeid, mida õpilastele juba algkoolis kodu- uurimise alal võiks anda. Saab õpetaja õpilased kord võtma, siis võib ta pärastpoole rahulolemisega konstateerida, kuidas nad võistu tõttavad neile antud ülesandeid lahendama. Keskkoolis ei tohiks enam jääda väikeste üksikasjade juure. Seal tuleb avada laiemad vaated. Oleks väga soovida, et õpilasi igas keskkoolis saaks vaimustada iseseisvale tööle kodukoha uurimisel. Muidugi tuleks eestkätt ajaloo õpetajail seda vaimustust õpilastes õhutada ja nende tööd juhtida. Edasi leian otstarbekohaseks, et ka ajaloo õpetamisel võetaks, olgugi ehk vähesel määral, tarvitusele suvised tööd, nagu botaanikaski. Kodumaa ajaloo õpetaja võiks nõuda õpilaselt vähemalt ühel

suvel kodukoha rahva eluolu kirjeldamist. See töö ei muutuks õpilastele lisatööks, kuna nad kogutud sugemeid väga hästi võiksid ära tarvitada nende kirjatööde jaoks, mis emakeele õpetuses nii kui nii nõutakse. On ajaloo ja emakeele õpetus koolis mitme õpetaja käes, siis peaksid nemad selles oma vahel kokku leppima. Mõlemi aine seisukohalt vaadates on väga kasulik kui õpilased oma kirjatööde juures nii palju kui võimalik iseseisvat, produktiivset tööd teevad.

Nõnda saaks rahvateaduslike elementide mõju kodumaa ajaloo õpetamisel

õpilastele tõesti arendavaks, rikastavaks iseloomu kujundavaks. Ka isamaaliste tunnete õhutamisele aitaks rahvateaduse õpetamine tuntavalt kaasa. Juba algkool ärataks selle abil õpilastes austuse ja armastuse esivanemate kultuuri vastu. Isiklik esivanemate elu-oluga tutvunemine sünnitaks tarviliku piiteedi. Seda meeoleolu kindlustaks ja süvendaks keskkool, äratades noortes rahvustunde ja oma rahva väärtuse hindamise. Sarnane oma väärtuse tundmine on tarvilik igale rahvale, aga ülitarvilik väikesele, noorele kultuurrahvale, nagu seda Eesti rahvas on.

Eesti suurima algkoolimaja avamise puhul.

E. Martinson.

Tõsised rahvaarmastajad on alati südames kannud rahva laiemate kihtide hariduse tõstmist, mis on demokraatliku riigikorra tugevamaks alustoeiks. Sellepärast asuti Vaba Eesti loomisega kohe ka hoogsalt rahvakoolide, algkoolide korraldamisele. Ja sel alal on meil juba mõnesugust edu saavutatud.

Suuri raskusi algkoolide korraldamisel tekitab meil ainelise kitsikuse tõttu koolimajade ehitamise küsimuse lahendamise. Kui Tallinn siiski toime on saanud kallihinnalise koolimaja ehitamisega, siis annab see tunnistust nende meeste tõsisest rahvaarmastusest ja visast püüdest, kes on olnud selle koolimaja ehitamise algatajad ja läbiviijad. Tallinn on meil hariduspõllul ikka esirinnal sammunud. Kui tema meie iseseisvuse ajal on asunud kõige pealt ajakohase algkoolimaja ehitamisele, siis võib seda pidada sümboliseks nähtuseks meie koolipoliitika sihtjoonte muutmisel. Peeti ju peaaegu kunni siimaani algkooli vähemväärtuslikumaks teistest koolidest. Kuid nagu vanemale on ühevõrra kallis laps, selle peale vaatamata kas ta käib alg- või keskkoolis, nii on ka meie rahvale ühevõrra kallid alg- kui ka keskkoolid. Seda vaadet rahva arusaamisele lähemale tuua aitab tegelikult ka Eesti suurim algkoolimaja, mille avamisaktust peeti s. a. 17. veebruaril. Kuna sellel koolimajal ei puudu ka üldine tähtsus —

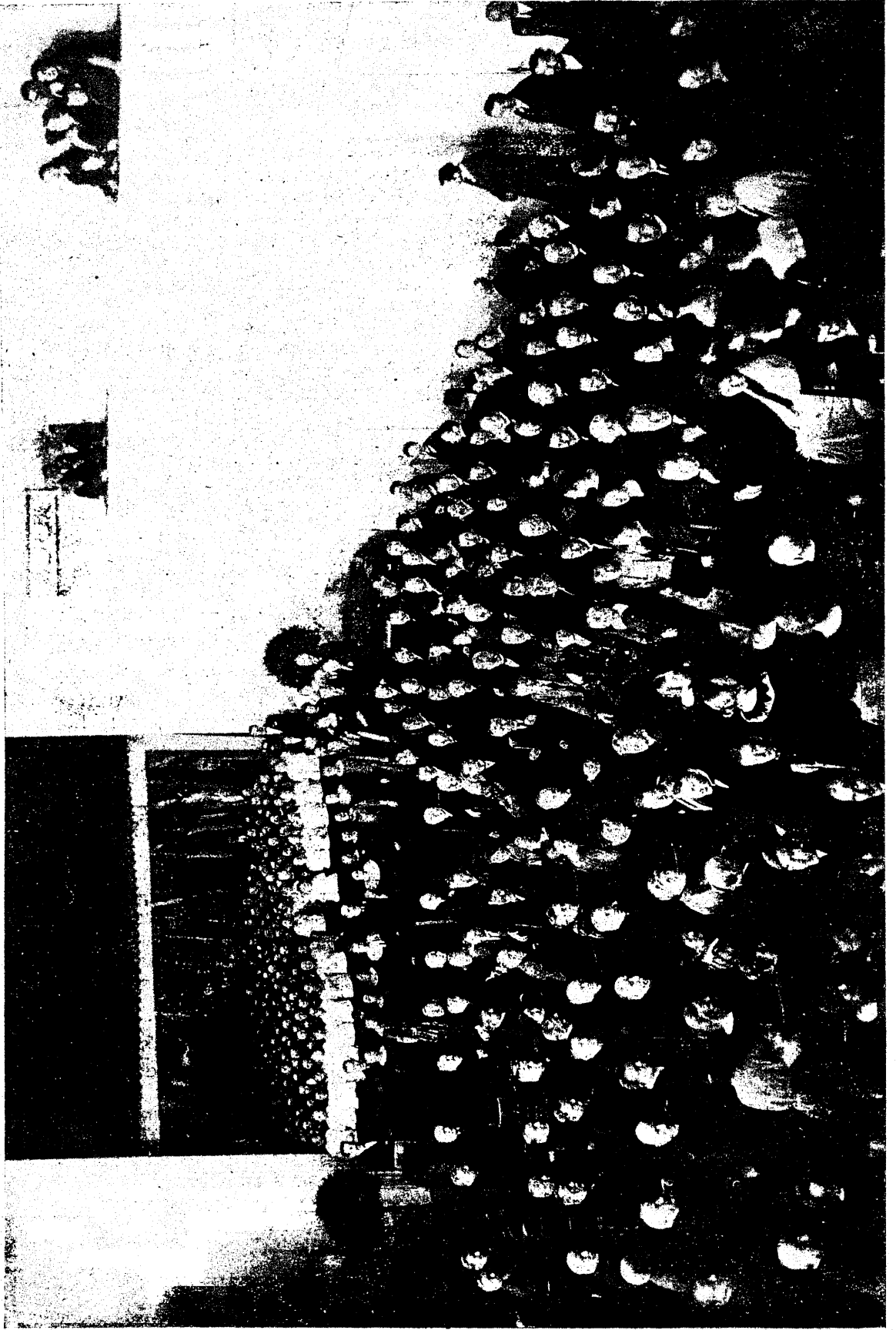
peale nimetatud asjaolu ka juba sellepärastki, et tema head ja vead võivad olla kasulikkudeks näpunäideteks algkoolimajade ehitajaile, — siis toon lühikese ülevaate tema ehitamisest ja sisseadest.

Koolimaja nurgakivi rajamisel 15. oktoobril 1922 a. müüriti maja vundamenti muuseas ka järgmine pergamentpaberile kirjutatud akt:

„Aastal 1922 pärast Kristust, oktoobrikuu 15. päeval, Eesti Vabariigi viiendal kestvuse aastal, kui riigivanemaks oli Konstantin Päts, haridusministriks Heinrich Bäuer, Tallinna linnapeaks Artur Uesson, linnanõunikkudeks Artur Perna, Aleksander Veidermann, Hans Saat, Richard Maydel ja Konstantin Lehtmets, sekretäriks Richard Münth, linnavolikogu juhatajaks Rudolf Paabo, juhataja esimeseks abiks Dr. Jaan Maasing ja teiseks abiks Harry Kulderkupp, koolinõunikkudeks Christian Brüller ja August Kuks: — pandi pidulikult paigale selle linna algkoolimaja nurgakivi. Selle hoone ehitamise küsimuse otsustas Tallinna linnavolikogu 1922 aasta juunikuu 21. päeval linnavalitsuse ettepanekul.

Ehitustööd algas septembrikuu 17. päeval samal aastal ehitusmeister Hans Heinrichson arhitekt Artur Perna kava järele ja juhatusel.

Tallinna linnavolikogu otsuse järele on koolimaja ehitamiseks määratud neli-

Tallinna linna 21. algkooli avamisaktus 17. veebruaril 1924.

kümmend kolm miljonikaheksasada kuuskümmend neli tuhat viiskümmend kaks (43.864.052) marka. Tehtud lepingu põhjal maksab Tallinna linnavalitsus ehitusmeistrile maja iga kantsüllä eest üheksateistkümmend tuhat kuussada (19.600) marka.

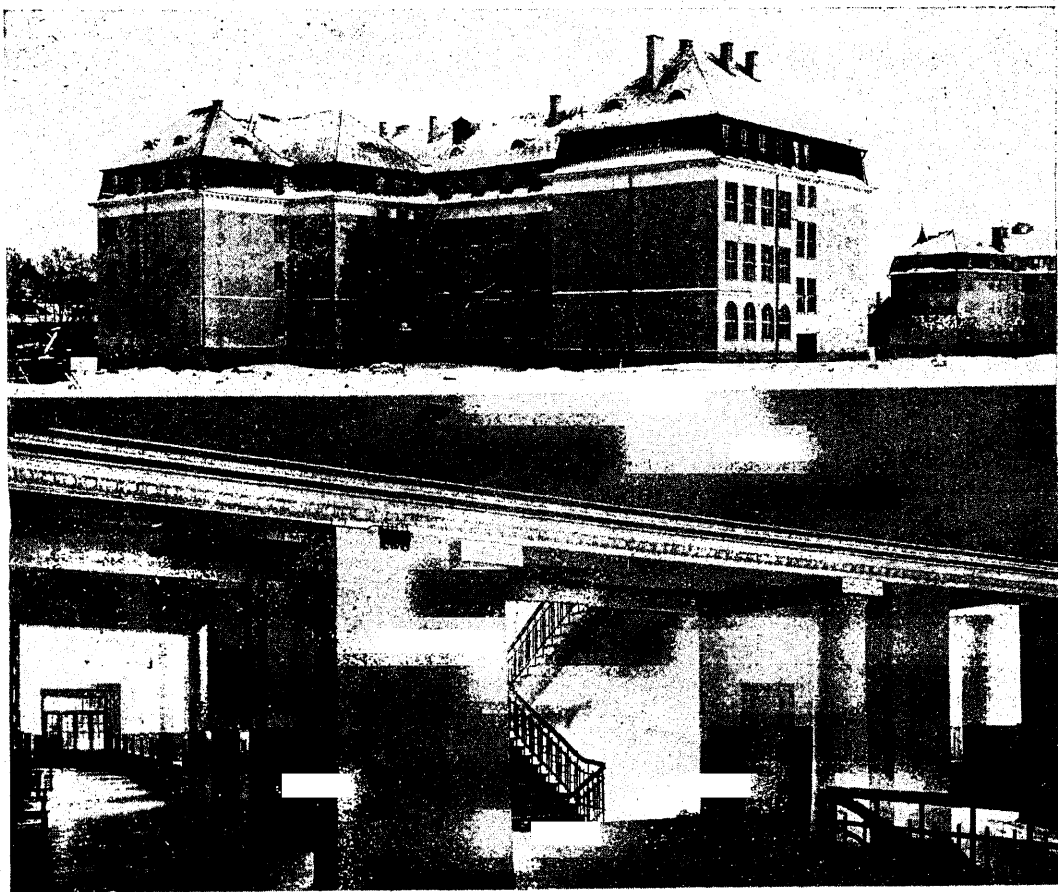
Tuhande (1000) marga eest võis osta 1922 aastal neli grammi puhast

kulda, või viiskümmend (50) kilogrammi rukkid.

Paistku valgus sellest hariduse tempelist kaugele rahva hulka!

Aktile on alla kirjutanud pidulikult nurgakivi panemisel viibijad“.

(Järgnevad allkirjad).

Üleval: Tallinna linna 21. algkool. All: Eesruum (vestibüül).

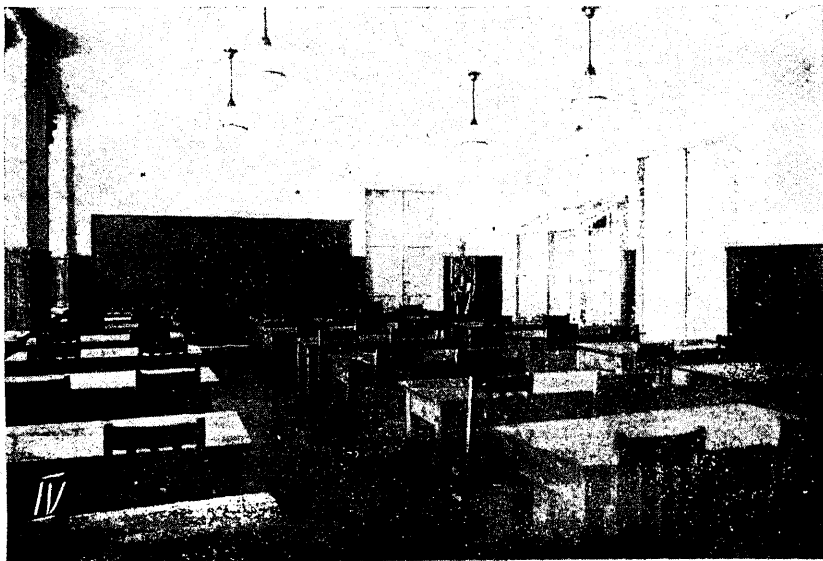
Peale selle akti müüriti vundamenti ka hõbeplaat, mille ühele küljele on graveeritud Tallinna vapp, — teisele koolimaja küljelt allkirjaga: „Algkoolimaja nurgakivi panemise mälestuseks 15. okt. 1922a“.

Selle huvitava akti sisule tahaksin juure lisada, et linna haridusosakonna juhatajaks oli sel ajal linnanõunik A. Veidermann, kes oli 21. algkoolimaja ehitamise mõtte algatajaks ja kandvaks jõuks.

Ehituslepingu järgi pidi maja valmis saama 1. septembriks 1923. Suure maja ehitamisel tuli aga ette ootamata takistus, nii et ta alles 1923 a. oktoobrikuul niikaugele sai, et seal kahel ülemisel korral õppetööd alata võis, kuna kolmel alumisel korral, pööningul ja katusel ehitustöö täiel hool edasi käis. Ka praegu ei ole maja veel täiesti valmis, kuid siiski võib kool temas korralikult töötada kõigi klassidega.

Ühes keldrikorraga on majal viis korda. Keldrikorral on: riiehoiuruum, poiste käsitööklass, tüdrukute käsitööklass, laste söögituba, laste köök ja sahver, keskküte, pesuköök, teenijate korterid ja sahvrid; I. korral — vestibüül, õpetajatetuba, arstituba, juhatusetuba, kantselei, 5 klassituba ja koolijuhataja korter; II. korral — saal (aula ja ühtlasi võimlemisruum) näitelavaga, võimlemis- ja spordiriistaderuum, kinokamber, duschiruum (ühes kõrvaloleva riietamis-

ruumiga), looduslooklass ning kabinet ja 4 klassituba; III. — laulmisklass ja 6 klassituba; IV. korral — joonistamis-klass, raamatukogu ning õppevahendite-tuba, 3 klassituba ja juhataja abide korterid. Igal korral on maja mõlemal pool otsas avarad klosetid õpilasile, õpetajaile ja kooliteenijatele, Saal on 12 sülda pikk (ühes näitelavaga), 5 sülda lai, üle 4 sülla kõrg. Klassid on 4 sülda pikad, 3 sülda laiad, 12 jalga kõrged. Keldri-korral on põrand kiviparketist, kolmel

Looduslooklass.

keskmisel korral — tammeparketist, üle-misel korral — laudpõrand. Ohupu-hastus sünnib elektrimootorite abil.

Maja võtab oma alla 253 ruutsülda maapinda. Tema mahutus on 2162 kantsülda. Maja ehitamiseks kulus ära 850.000 telliskivi, 32.600 katusekivi, 27.478 puuda tsementi, 7.548 puuda lupja, 265 kantsülda liiva, 10.224 puuda rauda ja plekki, 450.000 kantjalga puumaterjaali ja 1650 ruutmeetrit klaasi.

Maja mööbel telliti suuremalt osalt Lutheri vabrikust, õppevahendid osalt Paul Rähilt Lipzigist, osalt „Töökooli“ kaudu mitmesugustelt firmadelt.

Maja ühes mööbliga, õppevahendi-tega ja muu sisseseadetega läks umbes 50 miljoni marka maksma.

Koolimajas töötavad praegu 18 klassi

enne lõunat, 7 klassi peale lõunat, sel-lega kokku 25 klassi. Õpilaste arv on üle 1000. Õpetajaid on 28. Suurem osa õpilasi ja õpetajaid tuli üle Tallinna linna 21. algkooli — nii on uue kooli ametlik nimetus — Tallinna teistest koo-lidest, suuremalt jaolt algkoolidest, mis uue kooli avamisel likvideeriti.

Paljud koolitegelastest on arvamisel, nagu suudaks uus algkool kohe oma avamisajajärgul ka pedagoogiliselt pak-kuda midagi erilist, midagi eeskujulikku, midagi suurt. Mõned on minult küsinud, kas Raua tänava kool ei ole mitte „katse-kool“ sarnases mõttes nagu Saksamaa „katsekoolid“. Need arvamised on mui-dugi ekslikud. Ühtegi kooli ei suudeta viia tarvilikule kõrgusele paari-kolme kuu jooksul, pealegi kui see on suur

kool ja kui koolitöö peab sündima veel palju halvemais tingimustes kui teistes harilikkudes koolides (hilisem õppetöö algus, töö majas, kus ühtlasi ehitatakse, mitmest koolist ületulnud õpilased ja õpetajad, suurem ajakulutus kooli sisseadmise peale jne. jne.). Ei saa meil juttu olla ka „katsekoolist“. Kaugemale ulatavaid katseid ei ole sünnis ette võtta 1000 õpilasega. Ka peavad „katsekoolis“ olema selleks eriliselt ettevalmistatud ja eriliste huvidega õppejõud. Meie kooli

õppejõud, nagu eespool tähendatud, on suuremalt jaolt teiste koolide likvideerimise puhul meile automaatselt ületulnud õpetajad. Sellega ei taha ma muidugi mitte öelda, et nad nõrgad jõud on, kuid „katsekoolide“ õpetajaiks ei tunne nad endid kutsutud olevat. Kooli pedagoogiline koosseis töötab siiski väga ühemeelselt ja iga õpetaja püüab oma tööd kokkukõlastada üldiste juht-mõtetega, niipalju kui neid on suudetud läbi harutada selle vähese aja jooksul

Poiste käsitööklass.

mis üle on jäänud koolitöö välimisest korraldustööst. Tähtsamad põhimõtted, mille alusel oma tööd uues koolis korraldada püüame, oleksid:

Kasvatulise külje esikohale nihutamine, niipalju kui see võimalik on praeguse seisukorra juures (takistavad tegurid: pealelõunased klassid, õpetajate vilets palk, mis ei võimaldada terve tööjõu andmist oma õpilastele ka vabail aegil jne.) lapse üleelamuste tähtsuse rõhutamise, lapse isetegevuse arendamine, klassisüsteem (eestkätt alumistes klassides), kehalise kasvatuse tähtsuse rõhutamise, tihedam side kooli ja kodu vahel, sõbralik kodune vahekord õpetajate ja õpilaste vahel.

Neis põhimõtetes pole ju midagi erilist uut. Uut ei sünni üldse kuigi

palju taeva all. Kuid ise asi on põhimõtted, ise asi tegelik elu. Need põhimõtted tunnistab omaks suurem osa meie õpetajaist, kuid kindel on, et ainult vähesed neid tegelikus koolielus teostada suudavad. Tahaksime igatahes ausapüüdeliselt ülaltoodud põhimõtteid tegelikus koolitöös teostada.

Koolimaja pidulik avamine kujunes ülendavaks sündmuseks Tallinna haridustegelaste peres. Avamisest võtsid osa: Riigikogu abiesimees Raudkep, riigivanem K. Päts, haridusminister A. Veidermann, töö- ja hoolekandeminister O. Amberg, siseminister K. Einbund, Tallinna linnapea A. Uesson, mitmed Riigikogu liikmed, linnavolikogu liikmed, linna-koolivalitsuse esitajad, linna alg-, kesk- ja kutsekoolide esitajad, ajakirjanikud,

laste vanemate ja hoolekogu esitajad jne. Isikliku osavõtuga austas avamisaktust Ungari saadik h-ra Jungerth, kuna Läti saadik h-ra Seskis telegrammi on saatnud. Telegrammi on saatnud ka Riigikogu esimees h-ra J. Tõnisson. Üldse võttis aktusest osa umbes 500 inimest. Aktuse kava oli kokku seatud ja aktusest osavõtmise kutsed laiali saadetud koolimaja peremehe s. o. linnavalitsuse poolt.

Aktus algas õpilaste poolt eltekantava koraaliga: „Võta nüüd Issandat, vägevat kuningat kiita“, millele järgnes vaimulik kõne praost *Mohrfeldti* poolt, kes südame peale pani võtta kasvatustöö aluseks uues haridustemplis kord, töö ja püüe töö poole.

Järgneb linnapea *A. Uesson*i kõne, milles ta selgitab linnaomavalitsuse püüdeid haridusalal ja kannab ette lühikese ülevaate koolimaja ehitamise kohta.

Koolijuhatajana kõneleb nende ridade kirjutaja koolitöö korraldamisest uues koolis.

Koolinõunik *Chr. Brüller* võrdleb uut koolimaja teiste kultuurriikide paremate

rahvakoolimajadega ja leiab, et see maja julgesti nendega võrdluse välja kannatab.

Järgnevad *tervitus*ed haridusministrilt, Riigikogu juhatuselt, Eesti Õpetajate Liidult, Tallinna Õp. Seltsilt, Tallinna kesk- ja kutsekoolidelt, Tallinna algkoolidelt j. t. Peale selle terve rida tervitusi telegrammides.

Tervitustele järgnesid *õpilaste ettekanded*: ilulugemine, koorilaul, viulimäng, mis piduliste poolt suurte kiiduvaldustega vastu võeti.

Aktuse lõpetab koolivalitsuse juhataja *A. Kuks* kõnega, milles tänab kõiki, kes selle koolimaja ehitamiseks kaasa aidanud. Kõnele järgneb ühine isamaa hümnus.

Avaldame uuest koolimajast mõned ülesvõtted. Näeksime hea meelega, et Eestis juba lähemal ajal kerkiks üles palju sarnaseid algkoolimaju. Nad võiksid ka märksa vähemad olla oma pinna ja ruumi poolest, kuid neis olgu palju valgust, õhku ja soojust, et neis oleks lastel hea olla ja neist võiks valgus paista kogu meie rahvale.

Rahva vabaharidustöö.

(Rahvalikud kursused).

Selle nimetuse all mõistame haridustööd, mida väljaspool kooli teeb enda kallal üksikinimene ja mis on haridussihiliste seltskondliste organisatsioonide põhiideeks.

Et meil rahva haridusline, oskusline kui ka kõlbline tasapind üldiselt veel palju soovida jätab, kohati aga koguni madal on, ei ole kellegi saladus. Pikk ja pime orjusaeg, mis meie rahval põlvest-põlveni läbi on tulnud elada, aeg, kus meile õigust ei tahetud anda hingata sisse jumala õhku ja liikuda jumala päikese all üheõigusliselt teiste, endid meie õlgadele seadnud ringkondadega, see alandus kui ka majandusline viletsuspõlv ei võinud mööduda sügavaid negatiivseid jälgi rahva psühhikasse jätmata. Veneaegne lühike vabadusaeg jutumärkides, mis tõi kaasa teitsuguse surve, teistsuguse, meid omalviisil hävitada tahtva poliitika, isegi tol-

leagsesse armetusse rahvakooli, lüües uusi ei suutnud parandada varem saadud haavu. Et aga siiski oleme veel alles kui rahvas, et me' ilmasõja hävitavas keerus oskasime ja suutsime luua endile suveräänse, ammuigatsetud vabariigi, siis on see meie rahvuse eluvõimu ja vaimujõu paremaks tunnuseks. Rahvas, kes läbi aastasadu kestnud õõ ja tormidemaru siiski on sammunud vabadusele, peab elama, peab jõudma edasi elus.

Edasi jõudnud olemegi, ka rahva haridustöös. Lühikese kuue aasta jooksul, mil iseseisvalt oleme tegutsenud, oleme jõudnud luua oma emakeelse algkooli, tööle rakendada umbes sada mitmetüübilist keskkooli, paarkümmend kutsekooli, ülikooli, kunstikoolid. Rahvahariduse alal väljaspool kooli tegutsevad üheksa rahvaülikooli (pääle ühe kõik linnades), üle 600 haridusseltsi, ligi 500

avalikku rahvaraamatukogu, linnades mõned õhtuedasiharimiskoolid, Petserimaal ja Naroova taga, kus algkooli olud eriti halvad, umbes sada eesti- ja venekeelset pühapäevakooli haridusministeeriumi täielikul toetusel. Pääle selle on korraldatud mitmesuguseid lühema- või pikemaajalisi üldhariduslisi kui ka oskuskursusi maal ja linnades.

Need arvud rahva haridustöö avaldustest väljaspool kooli räägiksid meile rohkem, kui paljud seltskondlised organisatsioonid haridussihilised ainult põhikirja järgi ei oleks. Tegelikult, nagu haridusministeeriumi ja riigi statistika keskbüroo andmeist näha, ei ole aga paljude haridussihiliste organisatsioonide tegevus asjaajamiskoosolekuist, pidu- harjutustest ning piduõhtuist kaugemale saanud. Ei puudu ju omajagu harivat ning kasvatavat mõju neilgi toiminguil, kuid tõsiseks, süstemaatiliseks rahvaharidustööks seda ikkagi veel pidada ei saa, ja seal, kus harilikuks nähtuseks on publikumi huvi ainult pidukavade viimase punkti, — tantsu vastu, sääli ei ole rahva kasvatuse mõttes veel palju teha suudetud. Edasiharimis- ja oskuskursusi on pidanud üksikud seltsid ja needki vähesed tihti ainult välisel õhutusel, välisel algatusel ja välisel (enamasti riiklikul) toetusel. Paljud seltsid ei ole oma raamatukogude täiendamise peale aasta kestes omast kassast penni ohverdanud, leppides ainult igaaastase riikliku toetusega, mida loomulikuks küll pidada ei saa.

Et rahva enesearendamistööd süvendada ja süsteemi viia, selleks on koolivalitsuste juures ettenähtud haridusinstruktorid tagavara õpetajate näol, haridusministeeriumis kooliosakonna juure ametisse seatud kolm haridusinstruktorit ja toetussummad ministeeriumi ja koolivalitsuste eelarvetesse võetud. See väline aineline ja vaimline toetus kohalistele organisatsioonidele, kuigi veel väga vähene, on ju tarvilik, kuid näiliselt kipub ta halvama seltside oma initsiatiivi, — kohapeal jäädakse liigpalju lootma „kroonuabi“ peale. Rahva enesearendamistöö, tehku seda üksik inimene enda kallal kodus või hariduseltsid suuremate hulkade kasuks avalikult, peab sündima sisemiselt tungil;

ta peab väljakasvama kohapealse rahva tõsisest vajadusest ja tema korraldamine sündigu võimalikult omal jõul, ainult siis on tal tõsised tagajärjed. Et üksik kohapealne organisatsioon tagajärjekamaks tööks tihti liig nõrk, sellepärast on viimastel aastail rohkel arvul korraldatud kihelkondlistel hariduskongressidel ja suuremail rahvakoosolekuil püütud õhutada seltside omavahelise liitumise mõtet ringkondade kaupa. Selleks asutati haridusministeeriumi toetusel Tallinna rahvaülikooli seltsi juure *haridusbüroo*, kes kohalistele organisatsioonidele saadab kursuste puhul lektoreid haridusministeeriumi poolt maksetava töötasu arvel. (Seltside kanda on ainult sõidukulud, korter, ülespidamine). Selleks asus haridusministeerium ka haridussihiliste organisatsioonide teise üleriiklise koosoleku korraldamisele, milline koosolek, nagu teada, peeti aga Eesti karskusliidu kokkukutsel 1. Eesti hariduskongressi nime all Tartus 1. a. detsembri lõpul. Vähesed ettevalmistused peale vaatamata tõi see kongress rahvaharidusküsimustes siiski mõnesuguse selguse. Muuseas selgus seal tarvidus ka haridussihiliste seltside üleriikliku keskorganisatsiooni järele. Leiti, et olemasolevad keskorganisatsioonid täiel määral ei suuda olla kõikide haridussihiliste seltside koonduseks ja sel otsarbel kutsuti ellu „Eesti haridusliit“.

Haridusliidu ülesandeks oleks mobiliseerida seltskonda süstemaatilisele, hoogsale enesearendamistööle seltskonna omal jõul, kasutades selle juures üldalusel riiklikku kui ka omavalitsusasutuste toetavat vastutulelikkust. Kui aga on hoiatatud tsentraliseerimispüüete eest üldse ja rahva vabaharidustöös eriti, siis ei tohiks tulevase haridusliidu juures kuidagi korduda samane nähtus. Haridusliit ei peaks püüdma kõiki riiklikke või muid toetussumme oma korraldusse, et siis palgata ametisse hulk tööjõude, bürojuhatajaist, kantseleiametnikest instruktoriteni, kes, kohalikel organisatsioonelt algatuse ning rahalisest toetusest suurema osasaamise võimaluse võttes neile keskkohas valmisküpsetatud toidu kätte pakuksid, nagu see ette on tulnud mõnes, riigilt suuri summe saanud keskorganisatsioonis.

Küsitav on seegi, kas keskseltside büroodes iseenesest võib olla väga hästi otsast lõpuni väljatöötatud kursuste ettekande-materjaal kõlbab eksportmaterjaalina iga külakolka jaoks, — kõiki kohte ja iga küla või alevi rahvast ja nende huvisid ei saa rahuldada schabloonilise materjaaliga, olgugi aine kasulik ning ettekandja hääl. Kursusi (ja loenguid) ei pea korraldatama kursuste pärast ega sellepärast, et valitsusasutustelt väljanõutatud summa kohustab teatava arvu loenguid pidama, vaid et rahval *neid tarvis on*. Enne, kui kuulutada välja mingisugused kursused või loengute seeria, tuleks seltskonnategelastel selgusele jõuda, missuguseid kursusi rahvas kohapeal tõesti vajab, mis rahvale tema töös ja tegevuses või teatavale ringkondadele nende edasipüüdmisses hädatarvilikud on ja alles siis asuda *sel juhtumisel* tõesti tänulikule tööle, valides kursusteks rahvale vastuvõetava aja ning koha, kuulates õpejõude kohapealt, naabrivaikadest või keskbüroodelt, nõutades abirahasid kõigepealt kohalistelt omavalitsusasutustelt, riigilt jne

Haridusministeeriumi poolt on rahva hariduslise tasapinna ja oskuvõime tõstmiseks väljaspool kooli kursuste ning loengute abil haridusmin. summadest toetuse saamise kohta 19. veebr. s. a. nr. 2668 all välja kuulutatud järgmine kord.

I. Haridusministeerium annab omavalitsusasutustele, seitskondlistele organisatsioonidele kui ka eraisikutele nende poolt rahva hariduslise tasapinna ja oskuvõime tõstmise otstarbel peetavate loengute ja kursuste puhul soovi korral riiklist toetust õpejõudude töötasuks p. V alusel ja õpeabinõude muretsemiseks ning teiste kulude katteks ministeeriumi äranägemise järgi võimaluse piires (vaata 1921 a. „Riigi Teataja“ nr 95 avaldatud Haridusmin. 1921 a. 15. okt. nr 25156 määrus).

II. Seltskondliste organisatsioonide keskseltsid ja liidud võivad toetust ministeeriumilt nõutada ja saada otseteel ja võimalikul korral ka avansina ette, teised aga ainult kohaliku maakonna või linna koolivalitsuse ettepanekul ja kaudu — õpeabinõude muretsemiseks

ette, muudeks otstarveteks aga kas peale kursuste lõppu või igas kuus tagant järele.

III. Kohalikud organisatsioonid jne., kes teatavate kursuste või loengute jaoks mõnelt keskseltsilt või liidult Haridusministeeriumi summadest toetust juba saanud, peale selle samaks ettevõtteks ministeeriumilt täiendavalt toetust enam ei saa.

IV. Haridusministeeriumilt saadud toetussummat võib ainult selleks otstarbeks tarvitada, milleks ta määratud. Kõik Haridusministeeriumilt saadud toetusrahast vabaks jäänud summad tulevad ajaviitmatult kas otseteel ministeeriumile või kohalikkude renteisse Haridusministeeriumi deposiiti tagasi maksta.

V. Õpejõudude töötasuki antakse toetust järgmisel määral:

1) populaar-teadusliste ja oskusainete üle loengute pidamisel iga üksiku loengu pealt a) kui lektoriks on kohapealne õpejõud kunni 200 mk., b) kui lektoriks väljastpoolt kutsutud õpejõud kunni 250m.

2) ainekursuste korraldamisel iga üksiku õpetunni pealt a) kui õpetajaks kohapealne jõud kunni 100 mk., b) kui õpetajaks väljastpoolt kutsutud jõud kunni 150 mk.

3) pühapäeva- ja edasiharimiskoolide õppejõududele iga üksiku õpetunni pealt kunni 75 marka;

4) oskus- ja teistel kursustel antakse instruktorile praktiliste tööde juhatamise eest tasumaksmiseks toetust kuupalga alusel, arvesse võttes kursuste laadi ja vältust

VI. Õpeabinõud, mis Haridusministeeriumi summadega kursuste või edasiharimis- ja pühapäevakoolide jaoks muretsetud ja järele jäänud, jäävad Haridusministeeriumi määramise järgi kas ministeeriumi omaks, või antakse peale kursuste lõppu kohalikkude avalikule sama õpekeelele, mis kursuste õppekeeleks oli, alg- või keskkoolile ja kantakse kooli õpeabinõude nimekirja, millest Haridusministeeriumile teatada tuleb. Neid õpeabinõusid peavad koolid järgnevatel kursustele ümbruskonnas makseta tarvitada andma. Rahvaülikoolidele Haridusministeeriumi poolt antud summadega ostetud õpeabinõud jäävad rahvaülikooli omanduseks.

VII. Kursused, loengud, pühapäeva- ja õhtused edasiharimiskoolid, milliste korraldamiseks Haridusministeeriumilt toetust saadud, peavad, kui see läbi- viidav, osavõtjatele olema maksutud. Õpe- maksu võib võtta ainult sel määral, et ühes riiklise toetussummaga kaetud saaksid ettevõtte faktilised kulud, ilma et need ettevõtted korraldajale saaksid rahalisi ülejääke andvaks tuluhallikaks. Ülejääkide puhul ministeerium toetust ei anna.

Populaar-teadusliste loengute all on siin mõeldud näit. loenguid rahva ter- vishoiu, lastekasvatuse, majanduse, ühis- tegevuse, sotsiaalküsimuste ja teistelt seesugustelt aladelt, kus lektor ainet ei saa käsitada mõne alg- või keskkooli õperaamatu järgi, vaid peab ennast loengute jaoks tõsiselt ettevalmistama. Sama hinna alla on arvatud ka teoreet- tilised õpetunnid oskuskursustel, kuna praktiliste tööde juhatamise tasu aluseks oskuskursustel, kus õpetajal-meistril tu- leb kursuslastele anda ainult näpunäi- teid ja juhatusi tööks, vaadata töö kor- ralikkuse järele, tuleb võtta meistri mõistlik päevapalk. Ainekursusteks loe- takse aga üldharidusliste koolide õpe- kavva kuuluvad ained (keeled, ajalugu, maateadus, maatemaatika jne.), milli- seid käsitada ilma suurema ettevalmis-

tusega võib iga üldhariduslise kooli õpe- taja. Praktiliste tööde all tuleb mõista ja võib toetusnõutamisel vastavalt ar- vesse võtta ka üksikuile või seerialistele loengutele järgnevate läbirääkimiste, har- jutuste ning katsetetegemiste juhatamist.

Kursuste kulude katteks Haridusmi- nisteeriumilt riiklise toetuse nõutamisel tuleb täpselt täita Haridusministeeriumi 1921 a. 15. okt. nr. 25156 (R.-T. 1921 a. määruse nõudeid ju igasuguste aru- saamatuste ning täiendavate teadete nõudmise ärahoidmiseks kursuste eel- teade ning toetuspalve saata ministeer- iumile kohaliku maakonna- või linna- koolivalitsuse kaudu, eelteadetes tõe- truult ära tähendades loengute ning õpetundide arv kursustel nende sisulise kuuluvuse järgi (pop.-teaduslised loen- gud, ainetunnid, prakt. harjutused jne.).

Puhtpõllutöö kursuste kui ka sega- kursuste, põllutöö, karjakasvatuse jne. üle loengute pidamiseks nõutagu toetust põllutööministeeriumilt, haridusministeer- iumilt aga üldharidusliste, kasvatus- liste, spordi- ja käsitöö- ning teiste sar- naste kursuste jaoks.

Rahva vabaharidustöö teiste vormide, nagu rahvaraamatukogude, õperingide, spordi jne. asjas võtaksin „Kasvatuses“ sõna, kui lubatakse, järgnevalt.

H. Anso.

Kas alkoholi vabamüük?

Jul. Elango.

Alkoholi tarvitamine on üldiselt pa- heks tunnistatud, mis rahva elujõudu ja teguvõimet vähendab ja rikub, olles seega põhjuseks ka paljudele muudele pahedele. Mitte keegi, kes küsimusse sügavamalt on ulatanud vaatama, ei vaidle selle vastu, et alkoholist kui ka teistest ühiskondlistest uimastusainetest tuleb vabaneda. Küsimus on ainult selles, kuidas, missuguste abinõudega seda teha.

Meie teame, kui visalt säilivad põl- vede jooksul sissejuurdunud kombad, külgeharjunud viisid ja väljakujunenud traditsioonid, mida alles põhjalik tsi- vilisatsiooni astme vahetus suudab muuta.

Alkoholi tarvitamine, joomakomme on üks sarnastest traditsionaalsetest kommetest, mis tuhandeid aastaid vana, ja mis on üle elanud palju ajaloo jär- kude vahetusi ning tänini püsima jäänud. Ja asjata oleks loota, et see komme kunagi iseendast, automaatselt tsivilisat- siooni vankri veeredes kaoks. Ei! Ainult kogu ühiskonna sihiteadlik ja järjekindel võitlus selle vastu ja alkoholivaba kul- tuuri loomine suudab inimkonda alko- holiorjusest vabastada. Ja selleks on vaja inimpõlvi kestvat, väsimata hulga- list ühistööd, on tarvis inimesi ümber- kasvatada.

Alkoholismivastase võitluse praktika on näidanud, et neil kordadel, kui pöö-

ret tahetakse järsku, ilma põhjaliku ettevalmistustööta saavutada, kui välja minnakse täieliku alkoholikeelu nõudega, ilma et rõhuv enamuse inimestest karskeks oleks kasvatatud, see fiaskoga lõpeb. Meil on kõigil väga hästi meeles Vene tsaari poolt ilmasõja algul maksuma pandud keeluseaduse saatus Eestis.

Sarnasest äratundmisest juhitud ongi praktiseerima hakatud mitmesuguseid alkoholimüüki ja tarvitamist reguleerivaid korraldusi ja kitsendavaid määrusi.

Nii on Rootsis väljakujunenud n. n. *Gottebori süsteem*, mis reguleerib alkohoolsete jookide müümist ja joomist. Selle süsteemi järele antakse alkoholi müük osaühisuse kätte, kellel õigus on sissepandud kapitaali päält osanikkude kasuks võtta mitte üle 5%. Kõik muu puhtkasu ülejääk tarvitatakse üldkasulikkudeks ja häätegevateks otstarveteks. Joogikohtade pidajad saavad kindlasti äramääratud tasu, nii et nad jookide müügi rohkusest sugugi huvitatud ei ole. Et seda süsteemi järjekindlalt läbi viia, selleks on vaja järgmistest määrustest kinni pidada: Ühisuse juhatus peab ise puhtkasu jaotamist korraldama ja see puhtkasu peab minema karskuse toetamiseks ja kehvemate rahvakihtide seisukorra parandamiseks. On vaja selle eest hoolitseda, et müügikohad oleks puhtad ja valged ja vastaksid tervishoiu nõuetele. Alkohoolseid jooke ei tohi võlgu müüa, ei tohi müüa alaealistele ja purjus isikule. Lõpuks tuleb joogikohtade arvu vähendada ja sellega müümist piirata.

Kuigi sel süsteemil teatud puudused, sest teda käsitades muutub joomine märksa kultuurilisemaks, mis asjale hää asja ilme annab ja seega võitlust tema vastu raskendab; ühtlasi teeb ta omavalitsused nii kaudselt kui otsekoheselt alkoholi läbimüügi rohkusest huvitatuks, sest et need tervet rida oma väljaminekuist alkoholimüügi sissetulekuist katavad, — siiski ei saa keegi salata, et, tänu sellele süsteemile, joomine Rootsis, Norras ja Soomes, kus seda süsteemi praktiseeritud, palju endisega võrreldes on vähenenud.

Hoopis viletsamaks osutub selle kõrval meie praegune tseki-süsteem, mis Asutava Kogu poolt vastuvõetud ja

1920. a. 1-sest juulist maksmapandud selle hää sooviga, et tema abil tol ajal hooguõtnud salapõletamist kaotada, alkoholi ülemäärast tarvitamist piirata ja riigile kergel teel suurt sissetulekut anda. Ei hakka siinkohal pikemalt analüseerima kuivõrra kahekülgne ja „fiktiivne“ on alkoholimüügi suur tulu rahvamajanduses, küll aga peab konstateerima, et tarvitusele võetud tseki-süsteem alkoholi ülemäärast tarvitamist piirata ei suuda ja seega oma pääülesannet täita ei jaksa. Seega pole tema maksuse edasikestmine kuidagi enam õigustatud. Ja sellele äratundmisele ongi meie valitsuse ringkondades jõutud.

Seega seisame küsimuse ees: millist teed edasi minna? Täielikule keeluseadusele pole meie veel küpsed; tseki-süsteem kui kitsendav määrus on fiasko kannatanud; jääb järele alkoholivabamüük, ja selle tee ongi meie valitsus valinud, esitades läinud aasta lõpul Riigikogule alkoholivabamüügi seaduseelnõu.

Kuid millise määratuma kuristiku kaldale, millise tuldpurtskava kraateri servale on asetatud niisugusel korral väike, kõigest ühe miljoni-hingeline Eesti rahva salgake! Kas tõesti alkoholivabamüügis näeb valitsus ainumat pääseteed, kas hukatust toova tulivee vabale voolule peab tugenema meie noor algav ja alles tõusev kultuur, kas selleks ajas raskes vabadusvõitluses end paljukannatanud eestlase visadus ja sitkus püsti, et kõik meie parema tuleviku väljavaated uputada alkoholi vabavoolusse, kas ei kõnele küllalt selget keelt meie kaugete hõimude degenererumine siin- ja säälpool Urali ahelikku? — Meie ei saa pooldada seda lühinägelikku alkoholi tänapäeva poliitikat, mis ei hooli sellest, mis tuleb homme.

Eesti karskustegelaste ringkonnad on alkoholivabamüügi seaduseelnõu esitamise puhul Riigikogule pöörnud Vabariigi Valitsuse poole märgukirjaga, soovitades vabamüügi asemel teisi teid. Ja samade ettepanekutega on pöördud kogu rahva poole.

Eesti karskustegelased nõuavad, et praeguse tseki-süsteemi asemele tuleks maksuma panna jookide müügikohas hoitavate alfabeediliste isikuliste kaartide

süsteem. Kaartide väljaandmine olgu politsei ehk omavalitsuse käes, kusjuures lubamata on välja anda kaarte (samuti ka alkoholi müüa) alaealistele kunni 20 aasta vanaduseni, naiskodanikkudele ja neile, keda joomise pärast on trahvitud, või kes oma varanduse maha joonud, või perekonna hooletusse ehk maksud maksmata jätnud. Kaardid hoitakse jookide müügikohas ja märgitakse müüdüd alkoholimäärad neile üles. See ei võimalda nende kaartide kurjasti tarvitamist (kuna need isikute käes ei ole) ja takistab ühtlasi alkoholi ülemäära ostmist. Ühtlasi tuleks kindlaks määrata joomiseks müügile lastava alkoholi määr ja siis järjekindlalt iga järgmise aasta määra $\frac{1}{4}$ võrra eelmise aasta määra vähendada, sel teel jõuaksime ilma järe su murdmiseta (mis end rahva ettevalmistamatuses keeluseadusele ja riigimajanduses teravalt tunda annaks) teatud aja jooksul keeluseaduse juure välja. Selle juures tuleb joomiseks müügile lasta alkoholi võimalikult nõrgas kontsentratsioonis ja täiesti keelata puhta piirituse müük joomiseks, hind võimalikult kõrge määrata ja kõik alkoholimüügi tulud riigi erakorralisteks tulude arvele sisse kanda ja erakorralisteks kuludeks välja anda. See võimaldaks riigi ja omavalitsuste korralist eelarvet tasakaalu seada ilma alkoholi tuludeta ja hiljemini majanduslikult hõlpsamini täiskeeluseadusele üle minna. Toetusi omavalitsustele ja kultuurasutustele tuleks anda riigi kassast ilma neid ühendusse seadmata alkoholist saadud summadega*).

Teine suureulatusline nõue, mis eriti tähtis rahva kasvatusabinõuna, on kohalik keeluõigus rahvahäletuse alusel, mis maksev praegu Rootsis, Leedus, Poolas, Hollandis, Bulgaarias, Rumeenias, Shotimaal, Austraalias, Uues-See-lendis ja kombeviisi Daanis ja mida kavatsetakse maksma panna lähemal ajal Tšehhoslovakiast, Saksamaal, Inglismaal ja juriidiliselt Daanis, ja mis on maksnud enne keeluseadust Ameerika

Ühisriikides, Kanadas, Norras, Soomes, Islandis ja Faröe saartel, olles neil mail üldkeeluseaduse ettevalmistajaks. Kohalik rahvahäletus tuleks korraldada vähemalt $\frac{1}{10}$ hääleõigusliste kodanikkude nõudel valla, alevi, linna või maakonna piirides ja otsustav peaks olema hääletajate lihtenamus.

Nende kahe olulise põhinõude kõrval soovivad Eesti karskusetegelased veel mitmesuguseid alkoholimüüki reguleerivaid ja kitsendavaid määrusi. Nii tuleks joogikohtade arvu piirata elanikkude arvule vastavalt, et ära hoida üksikute väikeste alevite ja linnakeste alkoholisse uppumist ja kõrtsidega ülejutamist, nagu see meil praegu sünnib. Igatahes ei tohiks avada mitte rohkem kui üks joogikoht iga 10.000 inimese kohta, väiksemates linnades ja alevikudes ümbruskond kaasa arvatud. Ka oma asukoha poolest ei pea joogikohad liig lähedal olema koolidele, kirikutele, valitsus- ja omavalitsusasutustele, sõjaväe asupaikadele, mille tegevust nad võiksid segada. Milgi tingimisel ei tohi joogikohad hotelli hoonetes asuda, samuti ei tohiks alkoholimüüki lubada vaksalites ja seltside einelaudades. Õhtuti ei peaks joogikohad mitte päälle kell 10 avatud olema. et inimesed oma tervist ja jõudu öösiti ei raiskaks, vaid puhkaks järgmise päeva tööks. Laupäeva keskpäevast kunni esmaspäeva lõunani peaks joogikohad suletud olema, et palgasaajatel võimalus ei oleks nädala palka kõrtsi viia. Ka pääletükkiv alkoholireklaam igasugustes avalikkudes paikades, vaksalites, raudteel jne. olgu keeldud, samuti igasugune muusika, laul, tants ja mäng joogikohtades. See meelitab inimesi sisse, labastab nende maitset, toorestab nende moraali ja asetab meie tõsised kunstiasutused, eriti teatrid raskesse seisukorda, neilt publikumi ja tihtipäele ka kunstnikke ära meelitades.

Nende meie karskusetegelaste nõudmiste puhul ei saa Eesti õpetajaskond külmaks ja ükskõikseks pealtvaatajaks jääda, sest õpetaja seisab kõige ligemal rahva kasvatamisele, õpetajaskond on see kiht, kes uut inimest, uut õnnelikumat põlve ettevalmistab ja kasvatab. Õpetajaskonna töö edule pole see mitte

*) Väljamaa karskusliikumise eriteadlased, keda selle kaartide süsteemi projektiga tutvustatud, on tunnistanud tema kõige otstarbekohasemaks ja on tema teostamist väga soovitanud.
J. E.

ükskõik, kas meil iga kodanik pool pange või pool toopi piiritust aastas ära joob, kas lapsed palja jalu ja ilma raamatuteta, või korralikult riides ja hästi varustatud kooli tulevad. Seepärast on õpetaja üks esimestest, kes neid nõudmisi ja ettepanekuid soovitada ruttab, ja neid alalõpmata põhjendama ei väsi, kunni nad maksvusele pääsnud.

Aga märksa tähtsam kui alkoholi müügi ja joomise reguleerimine on tema valmistamise probleemi lahendamine ja selle põhjuste kõrvaldamine. Meil tuuakse ikka ja alati ette, et Eesti kehv põllupind olevat ainult kartuli kasvatamiseks küllalt rahuloldav, kuna muud kultuurtaimed sääl ei kasvavat ja põllumehe vaeva ei tasuvat. Ja teiselt poolt ei leiduvat muud abinõu, mille varal hõlpsasti hukkunevatest kartulitest kestvaid turukaupa valmistada, kui nendest piirituse ajamine. Kuigi neis väidetes praegune seisukord võrdlemisi õieti on väljendatud, ei saa ometi paratamattusena võtta, et sarnane seisukord ainuvõimalik on ja igavesti peab kestma. Asjatundjate poolt on korduvalt teid näidatud selle seisukorra lahendamiseks. Nii on soovitatud paremate söögikartulite sortide laiemat kasvatusese võtmist ja nendele välisturgude otsimist, mida Soomes, Skandinaavias, Saksas ja Inglismaal leida võib, ja kus neid söögikartuliks mahamüüa saab. Ja müügist ülejääv kartul tuleks sigade nuumtoiduks ära tarvitada, mida kahjuks meil, eriti Põhja-Eestis, tänini väga vähe on praktiseeritud. Samalt aluselt väljamin-

nes tuleks kartuli asemel võimalikult rohkem loomatoidu juurikaid kasvatama hakata, mis eeldab loomulikult rohkem piimakarja pidamist, arenenud ühispiimatalitust, tõukarja pidamist, loomade hääd müügikorraldust, ühe sõnaga, kõrgemat loomapidamise kultuuri, kui see paljudes Eesti taludes tänini olnud.

Senni aga kui pole reformeeritud kartulikasvatamise küsimust, tuleb soovitada kartulite ümbertöötamist tärgliks ja siirupiks, aga ka nende kuivatamist ja konserveerimist. Ja kui seegi ümbertöötamise viis esialgul hoogu ei võta ja parunitelt pärandatud viinaköökides ainult „eluvett“ saab keeta, siis ärgu saatku valitsus seda piiritust joomiseks müügile, vaid lasku ta ümbertöötada kas või piirituslakiks, mida edukalt Inglismaal ja mujal tööstusmaades ära müüa saab. Et meil aga nii mannetumad ollakse ja abitumalt kulunud rada käiakse, tuleb küll meie passiivsusest ja algatusvõime nõrkusest, kuid kõige rohkem teadmiste vähemusest ja silmaringi kitsusest. Ja üks ole õpetajaskond jällegi see kiht, kes siin ühes vastavate eriteadlastega on kutsutud küsimust lahendada ja seisukorda parandama. Ning reformeerides alkoholi tootmisviisi, loome soodsa pinna alkoholi müüki ja joomist reguleerivate määruste teostamiseks. Nõnda võime kõike kokkuvõttes öelda, et alkoholiküsimus on siiski ka meil lahendatav ja karskusaade pole ainult fanaatikute unistus, vaid varem ehk hiljem realiseeritav tõsiasi.

Organisatsioonide teated.

E. Õp. Liidu asemikkude kogu koosolek.

Esimene päev.

Koosolek peetakse Tartu Õpetajate Seltsi ruumes.

Koos on 21 asemikku 11-st õpetajate organisatsioonist.

Esitamata Läänemaa, Valga, Võru ja Saaremaa õpetajate liidud ja Pärnu linna õpetajate Ühing.

Koosoleku avab E. Õp. Liidu juhatuse abiesimees M. Välbe.

Juhatajateks valitakse K. Treffner ja K. Neumann, sekretariaati M. Koch, J. Alver ja P. Pedisson, mandaat-komisjoni M. Reinik, D. Treimann ja J. Oriik.

M. Välbe kannab ette E. Õp. Liidu juhatuse 1923 aasta tegevusaruande.

E. Õp. Juhatus töötas 1923 a. järgmises koosseisus: esimees E. Martinson, abid M. Välbe ja A. Janson, sekretäär J. Rummo, abid G. Mathiesen-Stahlmann ja J. Tamm (1. septembrist J. Unt),

laekahoidja H. Utso, abi J. Kana; ametita liikmed J. Kents, K. Treffner ja V. Sokolov.

Toimkondadest tegutsesid Liidu juures: *pedagoogiline*-, *kutsehuvide*-, *organisatsiooniseerimise*-, *informatsiooni*- ja *kirjastuse* toimkonnad.

Liidu juriskonsult on vann. adv. R. Eliaser.

1923 a. on E. Õp. Liidu liikmeks 16 õp. organisatsiooni kaudu 3083 õpetajat, sääl hulgas I. haridusjärgust — 445, II. — 2339 ja III. — 289 õpetajat.

E. Õp. Liit on edustatud riigi- ja omavalitsusteenijate keskliidu saadikute kogus 7 saadikuga.

Liidu 1923 a. tegevuses kooli ja kasvatusliste küsimuste alal tuleb tähtsamaks ettevõtteks lugeda VI. üleriiklik õpetajate kongress. See peeti Tallinnas 16., 17. ja 18. augustil. Kongress leidis õpetajailt rohke osavõtu. Käsitletavaks peateemaks olid kongressil kõlbluskasvatuse küsimused. Õige väike osa kongressi ajast oli pühendud kutse-eetikale ja pensioni seadusele. Kanti ette 11 referaati.

Keskkooli seaduseelluviimisel ja keskkoolitüüpide kindlaksmääramisel esines Liidu juhatus oma seisukohtadega.

Haridusministeeriumi poolt Liidule seisukoha võtmiseks saadetud usuõpetuse õppekava tunnistas Liidu juhatus vastuvõtmatuks, kuna see täiesti vastolus on VI. üleriikliku õpetajate kongressi otsustega.

Eriainete õpetajate kongresse peeti Liidu juhatuses kaasabil kolm: I. ajaloo-, I. loodusloo- ja maateaduse-, ja I. koolikäsitöö õpetajate kongressid.

27., 28. ja 29. juunil oli Tallinnas E. Õp. Liidu kokkukutsel II. rajariikide õpetajate konverents. Sellest võtsid osa E. Õp. Liidu poolt 5, Läti õpetajaskonna poolt 5 ja Leedu õpetajailt 2 esitajat. Konverentsi töö oli koondatud ülevaadetele koolieliu sisemisest korraldusest rajariikides. Referaatides käsitati kooli administratsiooni, distsipliini, õppeaineid, õppekavu j. n. e. Otsustati ellu kutsuda rajariikide õpetajate rahvusvaheline sekretariaat ja häälekandja.

Õpetajate edasiharimise küsimuse alal on Liidu juhatus põhjalikult harutanud haridusministeeriumi poolt korraldatavate õpetajate suvekursuste küsimust.

On peetud nõupidamisi Tartu ülikooli suvekursuste juhatus ja haridusministeeriumi esitajatega ses asjas. Liidu juhatus saatis pikema märgukirja haridusministeeriumile kursuste asjus juhtides tähelpanu asjaolule, et sennised suvekursused oma korralduselt ja sisult olid liig juhuslist laadi ja ei rahuldanud osavõtjaid.

Õpetajate kutsehuvide kaitsmisel on Liit valvel olnud. Õpetajate palgaseaduse muutmise seaduse harutamise puhul Riigikogus esines Liidu juhatus märgukirjaga Riigikogu rahaasjanduse komisjonile, Riigikogu rühmadele ja haridusministeeriumile, nõudes õpetajate sennise nädalatundide normi allesjätmist. Suusõnal kaitsesid Liidu seisukohta Riigikogus Liidu esimees E. Martinson ja kutsehuvide toimkonna sekretäär J. Piiskar. Liit võttis osa riigi- ja omavalitsusteenijate kongressist, millel uued palganormid välja töötati.

Märgukirjadega on Liit veel esinenud õpetajaile palga korralikuma väljamaksmise nõudmiseks ja koolimaade küsimuse lahendamiseks.

Mitmel puhul on Liidu juhatuses harutusel olnud pensioniseadus. Üldiselt tunnistati seaduseelnoõ õpetajaile vastuvõetavaks. Et seaduse kiiremaks elluviimiseks mitte takistusi teha loobuti mõnest IV. üleriiklikul õpetajate kongressil ülesseatud nõudmisest ja jäädi kahe parandus-ettepaneku juure: 1) ära jätta § 17, mis lubab Vene ajal teenistust alganud õpetajaile pensioni saamise alles pärast 60 eluaastat; 2) kindlustada pensioni saamise õigus ka õigusteta erakoolide õpetajaile.

Kutsehuvide toimkond töötas välja õpetajate omavaheliste kohtute korra, mis Liidu juhatuselt sanktsioneeriti. Kutse-eetika määrustiku kokkuseadmisel jõuti peale põhjalikke ja mitmekülgseid järeelkaalumisi otsusele, et selle väljaandmine kindlate kutse-eetiliste normide puudusel esialgul võimata on.

Kutsehuvide toimkonnal on praegu käsil õpetajate ametisse registreerimise ja ametist vabastamise kohta käivate ettepanekute väljatöötamine.

Tagavaraväelaste väeteenistusse kutsumise seaduse harutamisel Riigikogus esineti märgukirjaga haridus- ja sõja-

ministeeriumile ja Riigikogu riigikaitse komisjonile, et õpetajad suvekuudel teenistusse kutsutakse ja nende teenistusaega lühendatakse. Toetati vanade õpetajate toetusraha saamise palveid, ja lahendati õpetajate omavahelisi tüli-asju.

Läbikäimisel välismaade õpetajatega on Liidul kindlad sidemed loodud Läti ja Leedu õpetajatega. Sõprussidemete süvendamiseks aitas tuntavalt kaasa suvel Tallinnas peetud II. rajariikide õpetajate konverents. Soome ja Poola õpetajate esitajad ei võtnud konverentsist osa. Pärast konverentsi korraldas Liidu juhatus ekskursiooni Läti- ja Leedumaale naabrite kutsel. Ekskursante (E. Õp. Liidu juhatus ja maakonna liitude ning ühingute esitajaid) võeti Lätis ja Leedus õige südamlikult vastu.

VI. üleriiklikule õpetajate kongressile delegeeris Läti Õpetajate Liit oma esitaja. Ühtlasi sai E. Õp. Liit Läti ametvendadelt kutse Läti õpetajate kongressile Riiga 1923 a. 28—30 dets.

Muudest küsimustest on Liidu juhatus haratanud:

1) eriainetes õpetajate organisatsioonide asutamise küsimust. Käsitöö- ja võimlemisõpetajate kongressidel kerkis see küsimus esile. Liidu juhatus ühes organiseerimistoimkonnaga jõudis otsusele, et sarnaste organisatsioonide ellukutsumine asjata jõu killustamine oleks, kuna ühine organisatsioon E. Õp. Liidu näol suudab ühendada praeguse korralduse juures kõigisse ainesse puutuvaid küsimusi ja pealegi mõjuvamalt kui eri-organisatsioon; (Järgneb.)

Tallinna Õpetajate Seltsi aasta-peakoosolek 3. veebruaril 1924 a.

Korraline Seltsi liikmete aasta peakoosolek oli kokku kutsutud linna meesgümnaasiumi kella 10-ks hom. Osavõtjaid umbes 70. Koosoleku juhatajaks valiti J. Unt.

Päevakorras aruanded, eelarve, valimised j. n. e.

Seltsi 1923 a. tegevusaruande kandis ette Seltsi esimees O. J. Kiesel.

Seltsi 1923 a. kassaaruanne, mis revisjoni komisjoni poolt kinnitud, oli tasakaalu viidud 959.462,72 margale. Aktiva: kassas — 152.897 m. 75 p.,

jooksval arvel — 398.780 m. 03 p., väärtpaberid 210 m., liikumata varandus — 352.800 m., inventaar — 48.975 m. ja võlgnikud — 5.800 m. Passiva: võlg põllutööministeeriumile — 240.000 m., Ühistöö kapital — 336.540 m., toetusrahad — 60.000 m., erikapitaalid — 2.042 m. 50 p. ja oma varandus — 320.020 m. 28 p.

Revisjoni komisjoni aruande Seltsi varanduslise seisukorra üle esitas rev. kom. liige A. Puusepp. Rev. kom. protokollist 31. jaan. 1924 a. selgub, et kom. arvas tarviliku olevat Seltsi raha paigutada pank oma arvele.

Järgnevatel läbirääkimistel küsitakse teateid varanduse ja summade üle, soovitakse summasid ühel ehk teisel viisil pank paigutada ja otsustakse: 1) kõige pealt Seltsi võlad tasuda, 2) vabad summad anda laenuks õpetajaskonna huvide kohaselt töötavaile ettevõttele ja 3) raha-panka mahutamise viis jätta Seltsi juhatus hooleks.

Seltsi 1924 a. tegevuskavva on võetud järgmised punktid: 1. Üleriikline võimlemisõpetajate kongress. 2. Algkoolide õppekavade revideerimine. 3. Ekskursiooni jaama asutamine. 4. Soome-Ugri hariduskongressist osavõtmine. 5. Loengute, referaatide ja kõneõhtute korraldamine. 6. Õpetajate kodu asutamine. 7. 24. veebruari pidustuste korraldamine. 8. Mälestussamba püstitamine langenud õpetajaile ja õpilasile. 9. Pensioniseaduse otstarbekohane muutmise. 10. Ekskursioonide ja huvireisude korraldamine. 11. Vanadele õpetajaile austamisõhtute korraldamine. 12. Sektsioonide töö elustamine. Läbirääkimistel soovitati veel Seltsi töökavasse võtta: 1) koduloo ja algõpetajate kongress; 2) võimlemisõpetajate ja üldpedagoogilised kursused; 3) korteri olude üle teadete kogumine; 4) arstiabiandmise korraldamine; 5) kevadine koolidevaheline näitus ja 6) kooli- ja kasvatustöö valgustamine ajakirjanduses.

E. Õ. Liidu kirjandusest langes asemikkude kogu otsuse järele T. Õ. Seltsile 107.125 m. väärtuses, missugune summa Seltsil Liidule tasuda tuleb. Küsimus tekitas elavat mõtetevahetust: arvustati Liidu kirjastustooteid, heideti ette õpetajaile ükskõiksust, selgitati mitteostmise

põhjuseid, soovitati kirjandust ühel või teisel teel laiali laotada ja lõpuks otsustati veel kord kõigi koolide ja õpetajate poole pöörata ettepanekuga Liidu ülejäänud kirjandust omandada Seltsi võla tasumiseks.

Seltsi 1924 a. eelarve võeti vastu tasakaalus 371.697.75 margaga.

Seltsi juhatusel harutuse all olnud küsimuse üle nõukogu ellukutsumise asjus võttis sõna Seltsi esimees O. J. Kiesel, selgitades tarvidust sarnase nõukogu järele. Nõukogu liikmeiks oleks iga Tallinna kooli poolt üks esitaja, kes Seltsi juhatuse koosolekustest, kas ükski kord kuus, osa võtaks ja kes Seltsi juhatust informeeriks koolides tekkinud küsimuste, soovide, algatuste ja muu üle, niisama informeeriks koolides kaastöötajaid Seltsi tegevuse üle, olles seega vahemeheks-kooli ja Seltsi vahel. Need esitajad tuleksid juba 15. veebruariks s. a. valida ja järgmiseks Seltsi juhatuse koosolekuks kokku kutsuda. Otsustati ettepanek vastu võtta. Tehti veel ettepanek Seltsi juhatuse koosolekutele ka sektsioonide esitajaid kutsuda, mis ka vastu võeti.

Pensioniseadusesse, mida kavatsetakse ellu viia, on mõned punktid sisse võetud, mis õpetajaskonna huvidele ei vasta. Läbirääkimistel selgus, et E. Õ. Liit on juba saatnud märgukirja vastavate paranduste tegemiseks. Koosolek otsustas Liitu selles asjas toetada.

Koosoteku lõpul valiti Seltsi 1924 a. juhatuse liikmeiks: V. Peet, G. Hion, O. Kiesel, J. Tamm, G. Ney, A. Kuusik, J. Depman, N. Neuhaus ja V. Vaher.

Revisjoni komisjoni liikmeiks: J. Kiivet, A. Puusepp, A. Univer ja E. Õp. Liidu asemikkude kogusse, peale juhatuse liikmete: J. Depman ja G. Ollik.

R. Kokk.

Keila õpetajate ühingu tegevusest.

Keila õpetajate ühingu aastakoosolekul jaanuari kuul võeti töökavasse eelolevaks aastaks muuseas koolide ühise lastepeo korraldus Keilas, koolitöö lõpul. Eeskavas oleks ühised laulud, võimlemisettekanded, mängud jne. Ettekanne sünniks looduses. Samal päeval korraldatakse koolide poolt esitatud tööde näitus Keilas.

Peale koolitöö lõppu otsustati korraldada ühine õppekäik Lõuna-Eestisse, mis kestaks umbes viis päeva ja millest osavõtaks V. ja VI. kl. õpilased, neljaklassilistest koolidest aga ka IV. klassi lõpetajad.

Tunnistati tarvilikuks kroonikeri ametiseseadmise, kroonikeriks valiti P. Kochtitsky, Sauelt.

Juhatusse valiti Keila õpetajad Brehm, Lahesalu.

Esitajaks Harju Maakoolide Liidu nõukogusse — Kochtitsky.

Koosolekult puudusid kaugemate koolide õpetajad, kes kuuldavasti uut ühingu asutada kavatsevad, mis kauguse suhtes kättesaadavam oleks mererannale.

Unu.

Tapa õpetajate ühing.

20. jaan. 1924 a. pidas Tapa õpetajate ühing oma aasta üldkoosolekut. 31 liikmest oli tulnud koosolekule 18. Päevakorras Tallinna koolinõuniku hra A. Kuksi kõne „Kooli ülesandeist,“ tegevusaruanne, eelarve, valimised ja m.

Hra A. Kuks, kõneledes meie kooli kasvatuslisist ülesandeist, tutvustas koosolekuid oma vaatlusvihuga, millega Tallinna koolides praegu katseid tehakse. Küsimus äratas elava huvi.

Esimees kandis ette lühikese aruande möödunud aasta tegevusest. Ühing on pidanud 4 peakoosolekut ja 11 eestseisuse koosolekut. Päevakorras on olnud 57 küsimust.

1923 a. kevadel kavatseti ekskursioon Saaremaale, mis vihmaste ilmade pärast pidamata jäi. Referaate on peetud 4, millest kõige huvitavamaks ja sisurikkamaks tuleks pidada Tallinna loodusloo õpetaja hra Kalkuni referaat: „Evolutsiooni teooria ja katastroofid.“ Ühing on püüdnud ergutada oma liikmeid pedagoogiliste ja üldteadusliste küsimuste harutamisele ühistel koosolekutel, mis siiski liig vähe poolehoidu on leidnud.

Üldse on möödunud aasta üks tegevusrikkamaist ühingu kestvuse ajal.

Ühingu 1924 a. eelarve on tasakaalus 33.440 margaga, millest „Kasvatuse“ toetamiseks 4000 mrk.

Uude eestseisusse valiti P. Vaarask, A. Roosvald, S. Kass, P. Kaik (endised) ja J. Vaarask (uus). Ühingu krooniker.

Kroonika.

Geograafiaõpetajate päev.

Et suuremal kongressil raske on harutada põhjalikumalt kooli küsimusi, korraldatakse tänavu 23. aprillil Tartus Eesti õpetajate Seltsi ruumes geograafia õpetajate päev, mis täielikult ühe eriküsimuse — keskkooli geograafia õppekavade harutamisele pühendatakse. Päevakorras seisab:

1. Geograafiline maastik.
2. Geograafia kasvatusline väärtus.
3. Ainete koondusprintsip.
4. Geograafia õppekavade arvustus.
5. Geograafia välismaade keskkoolides.

6. Geograafia õppekavade printsipiid.
7. Geograafiline kirjandus.

Kõnedega õpetajate päeval esinevad A. Parts, D. Koppel, J. Tauts, J. Rumma, S. Sütt, E. Markus, J. Kents j. t.

Lähemaid teateid päeva üle annavad J. Kents, Tallinnas (Õpetajate Seminar) ja E. Markus, Tartus (Õpetajate Selts). Viimase poole palutakse pöörduda kõiki, kes soovivad esineda õpetajate päeval referaatidega. Korraldav toimikond.

Tallinna Opetajate Seltsi võimlemis-sektsioon

teatab, et III. üleriiklik võimlemisõpetajate kongress peetakse käesoleva aasta Lihavõtte vahel ajal 24. ja 25. aprillil Tallinnas, 21. algkooli ruumides, Raua tän. 31. Kongressi algus 24. apr. kell 11 hom.

Hääleõiguslised on tegelikud võimlemisõpetajad, kel koolijuhataja poolt tarvilik tõendus-kiri.

Kongressi töökavas on: 1) võimlemis-õppekavade küsimus alg- ja keskkoolides, 2) meetodilised referaadid võimlemisalal, 3) proovitunnid jne.

Eelmist teatades palub III. kongressi korraldav toimikond ülesanda neid õpetajaid, kooliarste ehk asjast huvitud isikuid, kes soovivad esineda kongressil mingisuguse ettekandega või proovitunniga.

Ülesanded, milles olgu ära tähendud ettekande või proovitunni teem, kui ka igasugused küsimused kongressi asjus tulevad adresseerida võimlemisõpetajate sektsioonile Tallinna Opetajate Seltsi büroosse, Vabaduspuiestee nr. 4, Tallinnas. Viimane ülesannete tähtaeg on 15. märts 1924.

Korraldav toimikond.

Üleskutse.

Möödaläinud aastal valiti Eestimaa Esperanto-Liidu avamise koosoleku poolt kolmeliikmeline toimikond, kellele ülesandeks tehti koguda Liidu arkiivi igasugust materjaali Esperanto liikumise tekkimisest ja arenemise kohta Eestis.

Toimikond palub sellega kõiki, kelle käes ülevalnimetatud andmeid leidub, temale lahkelt saata: Eesti endiste Esperanto seltside tegevust valgustavaid protokolle ja dokumente; tähtsamate kodumaa Esperanto tegelaste elulugusid, näopilte, kirjavahetust; vanemat Eestis ilmunud Esperanto kirjandust (ka Esperantosse puutuvate ajakirjatükkide väljalõikeid jms.), vanemate esperantistide isiklikke mälestusi. Kõiki saadetu palutakse adresseerida; „Esperanto-Asocio de Estonio. Por la Arkivo“. Tallinn postkast 6.

Toimikond loodab, et sellele üleskutsesele lahkelt igati vastu tullakse, niijästi praeguste, kui ka endiste esperantistide (või näit. surma puhul, nende sugulaste) poolt.

Toimikonna töö ei ole mitte ainult Esperanto seisukohalt tähtis, vaid ka meie kodumaa kultuurajaloo uurimist edendava ettevõtte

Toimikond.

„Kasvatuse“ lugejaile!

Et Narvas trükkimise tõttu „Kasvatus“ õigeaks ajaks ilmuda ei suutnud ja ka korrektuuri tegemine suurte raskustega ühenduses oli, siis otsustas E. Opetajate Liidu juhatus s. a. 2. numbrist alates „Kasvatust“ Tallinnas trükkida. Loodame, et selle tõttu ajakiri edaspidi korralikult ilmuda suudab. Ühtlasi otsustati „Kasvatust“ trükkida paremal paberil ja teda ka päevasündmuste kohaste piltidega kaunistada. Kuigi selle tõttu ajakirja väljaandmise kulud tõusevad, otsustati hind endiseks jätta. Loodame, et õpetajad ja teised haridustegelased ka omalt poolt kaasa aitavad „Kasvatust“ paremale järjele tõsta, teda suuremal arvul tellides, tuttavale soovitades kui ka temale kohtadelt informatsiooni ja muud kaastööd saates. Eriti ootame kaastööd laiemalt ringkondadelt eel- ja väliskooli hariduse küsimuste üle.

Toimetus.

Vastutav toimetaja: Ernst Martinson.

Väljaandja: Eesti Opetajate Liit.

J. Zimmermann'i trükkpöda Tallinnas, Lühike jälg 4.

Eesti Õpetajate Liidu kirjastu-
sel ilmus trükist Tallinna kooli-
nõuniku A. Kuksi toimetatud

vaatlusvihk

andmete kogumiseks õpilase
iseloomu kohta.

Vaatlusvihi hind 30 marka.
Suuremal arvul ostjaile %^o%.
Ladu Eesti Õpetajate Liidu
büroos — Tallinnas.